

Stadsregio's in Vlaanderen

De schaalproblematiek ontleed

Pieterjan Schraepen

Filip De Rynck

Joris Voets

Vlaanderen
is vernieuwend bestuur

**STEUNPUNT
BESTUURLIJKE
VERNIEUWING**

Het Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing is een consortium van:

INSTITUUT VOOR DE OVERHEID

Parkstraat 45 bus 3609
B-3000 Leuven
Tel: 0032 16 32 32 70

Prof. dr. Geert Bouckaert
Promotor-coördinator
geert.bouckaert@kuleuven.be

Prof. dr. Annie Hondeghem
Verantwoordelijke KU Leuven
annie.hondeghem@kuleuven.be

Sint-Jacobstraat 2
B-2000 Antwerpen
Tel: 0032 3 265 53 87

Prof. dr. Wouter Van Dooren
Verantwoordelijke UAntwerpen
wouter.vandooren@uantwerpen.be

Campus Mercator G
Henleykaai 84
B-9000 Gent
Tel: 0032 9 243 29 04

Prof. dr. Joris Voets
Verantwoordelijke UGent
joris.voets@ugent.be

Martelarenlaan 42
B-3500 Hasselt
Tel: 0032 11 26 81 11

Prof. dr. Johan Ackaert
Verantwoordelijke UHasselt
johan.ackaert@uhasselt.be

Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing
Parkstraat 45 bus 3606 - 3000 Leuven - België
Tel: 0032 16 32 36 10 - E-mail: sbv@kuleuven.be - URL: <https://steunpuntbestuurlijkevernieuwing.be/>

© Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing
Niets uit deze uitgave mag, zelfs gedeeltelijk, openbaar gemaakt worden, gereproduceerd, vertaald of aangepast, onder enige vorm ook, hierin begrepen fotokopie, microfilm, bandopname behoudens uitdrukkelijke en voorafgaande toestemming van de uitgever.
Dit rapport vermeldt de mening van de auteur en niet deze van de Vlaamse overheid.
De Vlaamse overheid kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik dat wordt gemaakt van de in deze bekendmaking opgenomen gegevens.

Joris Voets

INHOUD

Inleiding	6
1 Wetenschappelijke bijdragen	7
1.1 De Atlas van België (Goossens en Van Der Haegen 1972)	8
1.1.1 Bespreking	10
1.2 Stadsgewesten (Van der Haegen 1979)	11
1.2.1 Definities	1
1.2.2 Criteria	13
1.2.3 Afbakeningen	17
1.2.4 Bespreking	20
1.3 Theoretische benadering van invloedssferen (Beguïn en Thill 1985)	22
1.3.1 Bespreking	25
1.4 Nodale Regio's (Cabus 1980)	26
1.4.1 Bespreking	27
1.5 Regionale woonmarkten (Van Nuffel en Saey 2005)	28
1.5.1 Bespreking	31
1.6 Clusters van verhuis- en pendelbewegingen (Thomas 2017)	33
1.6.1 Bespreking	36
2 Vaststellingen	37
2.1 belang van het regionaalstedelijke niveau	37
2.2 drie benaderingswijzen	38
2.3 Diverse schaalniveaus	39
2.4 Evoluties doorheen de tijd	40
2.4.1 Gent	40
2.4.2 Kortrijk	40
2.4.3 Turnhout	41
2.4.4 Vaststelling	41
2.5 Analyse van huidige regionale tendensen	42
2.5.1 Regio Gent	42
2.5.2 Regio Kortrijk	44
2.5.3 Regio Turnhout	45
2.5.4 Bespreking	46
3 Conclusie	47
4 Referenties	51

////////////////////////////////////

OVERZICHT FIGUREN

Figuur 1: De stedelijke organisatie in België (Goossens en Van Der Haegen 1972).....	9
Figuur 2: Schematische opbouw stedelijk leefcomplex (Van der Haegen, 1979 , p.72)	13
Figuur 3: Afbakening stadsgewesten 1970 (Van Der Haegen 1979)	17
Figuur 4: Afbakening stadsgewesten 1981 (Van Der Haegen 1989)	18
Figuur 5: Afbakening stadsgewesten 1991 (Van Der Haegen 1996)	18
Figuur 6: Afbakening stadsgewesten 2001 (Luyten en Van Hecke 2007)	19
Figuur 7: Evolutie van de stadsgewesten doorheen de jaren in onze focusregio's: Gent, Kortrijk, Turnhout	20
Figuur 8: Theoretische (zwart) en werkelijke invloedssferen (paars) van de steden van niveau I (Beguïn en Thill 1985)	23
Figuur 9: Theoretische (zwart) en werkelijke invloedssferen (paars) van de steden van niveau II (Beguïn en Thill 1985)	24
Figuur 10: Theoretische (zwart) en werkelijke invloedssferen (paars) van de steden van niveau III (Beguïn en Thill 1985)	24
Figuur 11: Groepering van de nodale regio's (dunne lijn) tot impactregio's (dikke lijn) (Cabus 1980)	27
Figuur 12: Regionale woonmarkten in Vlaanderen naar (Van Nuffel 2005)	30
Figuur 13: Regionale woonmarkten in Vlaanderen naar (Van Nuffel 2005) (van Meeteren, Boussauw et al. 2015)	31
Figuur 14: Veranderingen t.o.v. Regionale woonmarkten in Vlaanderen (Van Nuffel 2005) (van Meeteren, Boussauw et al. 2015)	31
Figuur 15: Optimale verdeling in clusters voor pendelbewegingen met $p=0.9$ (Thomas 2017)	34
Figuur 16: clusters voor pendelbewegingen met verschillende p waardes (gearceerde gebieden hebben een robuustheid $<90\%$).	34
Figuur 17: Optimale verdeling in clusters voor verhuisbewegingen met $p=3$ (Thomas 2017)	35
Figuur 18: Clusters voor verhuisbewegingen met $p=3$ (links) en $p=8$ (rechts) (gearceerde gebieden hebben een robuustheid $<90\%$). (Thomas 2017)	35

INLEIDING

In deze nota verkennen we de schaalproblematiek die gepaard gaat met maatschappelijke en bestuurlijke discussies over stedelijke regio's. In het actuele debat stellen we vast dat deze problematieken vaak direct aan elkaar gekoppeld worden. Deze focus op vragen naar afbakening van regio's heeft hierbij soms tot gevolg dat inhoudelijke discussies bemoeilijkt worden of zelfs niet langer plaats vinden.

Met deze nota willen we deze discussie apart behandelen en specifiek focussen op de schaalproblematiek. We onderzoeken bestaande modellen voor afbakening zoals deze in het verleden reeds ontwikkeld werden. De volgende vraagstukken staan hierbij centraal:

- Kunnen we in het sterk verdichte en verstedelijkte Vlaanderen stadsregio's afbakenen? Is er een wetenschappelijke consensus mogelijk over de schaal waarop dat eventueel zou kunnen gebeuren? Of is de schaalproblematiek zo divers en complex en zijn gebieden in Vlaanderen zo met elkaar vervlochten, dat dit een illusie is?
- Leidt een eventuele afbakening tot een gebiedsdekkende kaart of is zo'n afbakening slechts selectief mogelijk, voor specifieke regio's? En wat is de positie van regio's die tot nu toe als landelijk werden omschreven?

We belichten dus de wetenschappelijke bijdragen over deze problematiek. Welke concepten worden gebruikt, waarop steunen ze, welke criteria worden gehanteerd? We formuleren besluiten over de manier waarop wetenschappelijke studies antwoorden op onze vragen formuleren. Ook focussen we in het bijzonder op de manier waarop deze benaderingen omgaan met de drie regio's waarop we onze analyse en scenario-ontwikkeling het meest intensief willen toepassen: de Gentse regio, de Kortrijkse regio en de Turnhoutse regio.

////////////////////////////////////

1 WETENSCHAPPELIJKE BIJDRAGEN

We geven een chronologisch overzicht van de bestaande wetenschappelijke literatuur in Vlaanderen en België die zich reeds rond stedelijke regio's heeft gevormd. We besteden hierbij aandacht aan het conceptuele kader, alsook aan de precieze criteria die worden gehanteerd ter afbakening van regio's. Na elke studie bespreken we kort de voornaamste vaststellingen voor wat betreft onze focusregio's Gent, Kortrijk en Turnhout.

We behandelen volgende studies en afbakeningen:

- 1) De Atlas van België: De invloedssferen der centra en hun activiteitsstructuren (Goossens en Van Der Haegen 1972)
- 2) De stadsgewesten van België (Van Der Haegen 1979, Van der Haegen, 1989, Van der Haegen, 1996, Van Hecke 2007)
- 3) De nodale regio's (Cabus 1980)
- 4) De theoretische benadering van invloedssferen (Beguin en Thill 1985)
- 5) De regionale woonmarkten (Van Nuffel en Saey 2005)
- 6) Clusters van verhuis-en pendelbewegingen (Thomas 2017)

////////////////////////////////////

1.1 DE ATLAS VAN BELGIË: DE INVLOEDSSFEREN DER CENTRA EN HUN ACTIVITEITSSTRUCTUREN (GOOSSENS EN VAN DER HAEGEN 1972)

Goossens en Van Der Haegen (1972) brengen in de Atlas van België het stedelijk netwerk van België in kaart. Zij baseren zich voor dit onderzoek op stedelijke hiërarchie, de stedelijke invloedssferen en de activiteitenstructuur van steden. Op basis van een survey bij bevoorrechte getuigen (bestuurders van lagere scholen en ontvangers van posterijen) werden de afhankelijkheidsrelaties op het vlak van dienstverlening ten aanzien van alle centra van het land verzameld. Hierbij steunden de onderzoekers op de dorpen die enige polariserende rol vervullen ten opzichte van hun omgeving tot en met de grootsteden (Goossens en Van Der Haegen 1972 , p.4). Deze centra werden ondergebracht in vier categorieën: hoofddorp, kleine stad, regionale stad en grootstad. Deze worden als volgt geëxpliciteerd:

Hoofddorp: Het gaat hier om een tussenniveau tussen het kleine dorp en de stad, bestaande uit centrale dorpen met een beperkte invloedssfeer, dit zowel qua uitgestrektheid als wat betreft de aard van de uitgeoefende functies (Goossens en Van der Haegen 1972, p.6). Ze danken hun betekenis aan hun tertiaire functies waarvan de draagwijdte de gemeentegrenzen overschrijdt en/of de aanwezigheid van een fabriek als tewerkstellingsplaats.

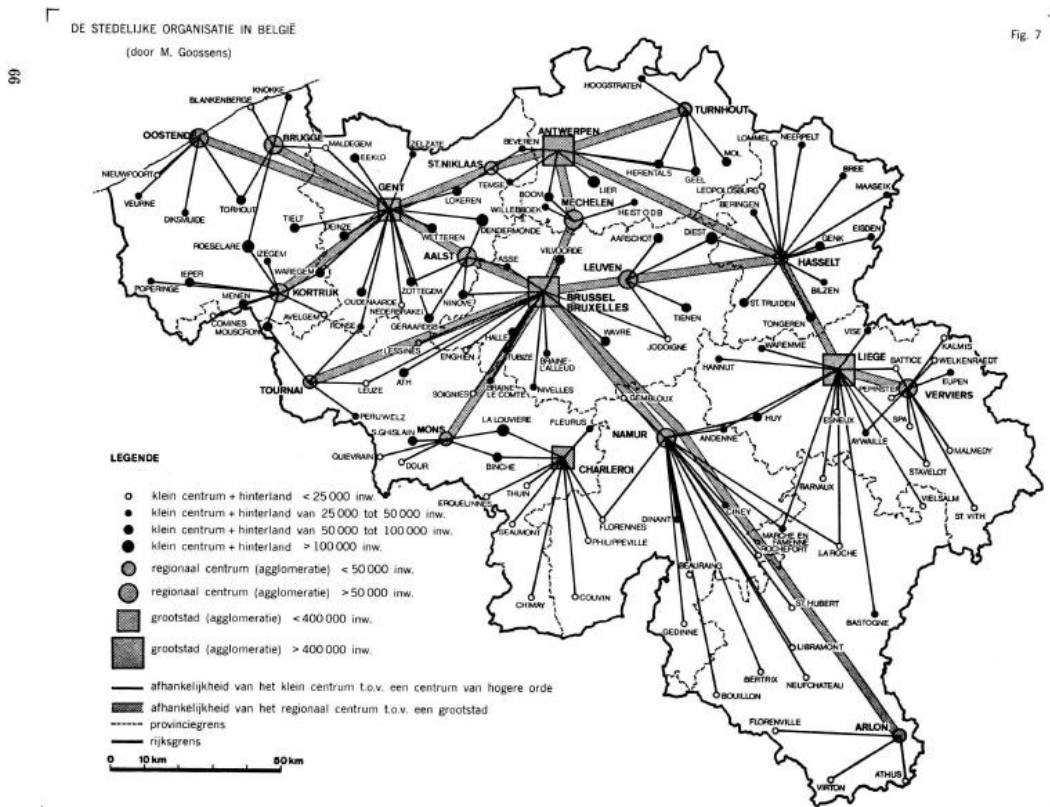
Kleine stad: De centra van het tweede niveau zijn beter uitgerust dan de hoofddorpen. Het gaat hier om het werkelijke stedelijke basisnetwerk. Het zijn de centra waartoe bewoners zich richten om betere voldoening te vinden voor wat betreft: niet alledaagse aankopen (kleding, schoeisel, uurwerken,...), meer gevarieerde vrijetijdsbesteding, gezondheidszorg (ziekenhuis, specialist, tandarts) en middelbaar onderwijs (Goossens en Van der Haegen 1972, p.16).

Regionale stad: Regionale steden zijn belangrijker dan steden op het tweede niveau en kwamen naar voren als antwoord op de vraag: Welke is de belangrijkste stad, eventueel in het buitenland, waarnaar de bewoners van uw gemeente of deel van gemeente zich begeven voor speciale gelegenheden (minder frequente aankopen, belangrijke sportmanifestaties, theaters, gespecialiseerde ziekenhuizen en hoger niet-universitair onderwijs)? (Goossens en Van der Haegen 1972, p.36) De regionaalstedelijke invloedssfeer is doorgaans uitgestrekter dan de kleinstedelijke wat resulteert in een overkoepelende stedenstructuur ten opzichte van de centra van het tweede niveau.

////////////////////////////////////

Grootstad: Het vierde niveau van de stedelijke uitrusting bestaat uit metropolen of grootsteden. De grootsteden vormen de hoogste schakel in de stedelijke hiërarchie. Van hieruit gaan belangrijke economische impulsen uit, alsook nemen zij een leidende rol op inzake culturele, politieke, administratieve en industriële relaties. Ook worden zij gekenmerkt door een belangrijk immigratieoverschot en een grote inkomende pendel voor specifiek grootstedelijke aspecten (Goossens en Van der Haegen 1972 , p.45).

Op basis van de bovenstaande methode wordt het volgende stedelijke netwerk voor België bekomen:

Figuur 1: De stedelijke organisatie in België (Goossens en Van Der Haegen 1972)

1.1.1 Bespreking

We merken op dat de invloedssferen van Gent, Kortrijk en Turnhout sterk van elkaar verschillen. De invloedssfeer van Gent is hierbij duidelijker groter dan die van Kortrijk en Turnhout.

Gent wordt ondergebracht in de categorie 'Grootstad met agglomeratie kleiner dan 400 000 inwoners'. Alle regionale centra met een agglomeratie van meer dan 50 000 inwoners in Oost- en West-Vlaanderen zijn afhankelijk van Gent als centrum van hogere orde. Ook het merendeel van de kleinere centra in Oost-Vlaanderen zijn afhankelijk van de grootstad Gent.

Kortrijk wordt geduid als regionaal centrum met een agglomeratie van meer dan 50 000 inwoners. Kortrijk fungeert als centrum van hogere orde voor de kleine centra hierrond gelegen (Roeselare, Izegem, Waregem, Menen, Moeskroen, Avelgem). Op zijn beurt is Kortrijk afhankelijk van de grootstad Gent.

Turnhout betreft een regionaal centrum met een agglomeratie van minder dan 50 000 inwoners. Het fungeert als een centra van hogere orde voor de hierrond gelegen kleinere centra (Hoogstraten, Mol, Geel en Herentals). Turnhout is op zijn beurt afhankelijk van de grootstad Antwerpen.

1.2 STADSGEWESTEN (VAN DER HAEGEN 1979)

De kernstad is langs alle zijden omringd door de stadsrand die hoofdzakelijk bestaat uit een minder dichte, maar nog aaneengesloten twintigste-eeuwse bebouwing. De hoofdfunctie is hier het wonen, terwijl toch talrijke groene ruimten bewaard bleven. In de stadsrand van de grotere steden kunnen secundaire handels- en dienstenkernen voorkomen. Dit zijn meestal oude gemeentekernen die geïntegreerd werden in de expansieve stad. Gegroepeerd in uniforme zones vindt men er industriegebieden en verkeersinfrastructuur terug. In de stadsrand wordt de continuïteit van de bebouwing niet verbroken.

Agglomeratie

De stedelijke woonkern of morfologische agglomeratie heeft betrekking op de kernstad en de stadsrand. Dit is het landschapsdeel dat aaneensluitend bebouwd is met huizen, openbare gebouwen, industrie en handelsuitrustingen, met inbegrip van de verkeerswegen, parken, sportterreinen, ... die hiertussen liggen.

De geoperationaliseerde agglomeratie omvat de stedelijke woonkern aangepast aan de gemeentegrenzen. Hiervoor berekent men het relatief aandeel van inwoners van een gemeente die in een woonkern wonen, ten opzichte van het totaal aantal inwoners van de gemeente. De gemeente wordt bij de agglomeratie opgenomen indien dit aandeel meer dan 50 % bedraagt.

Banlieue

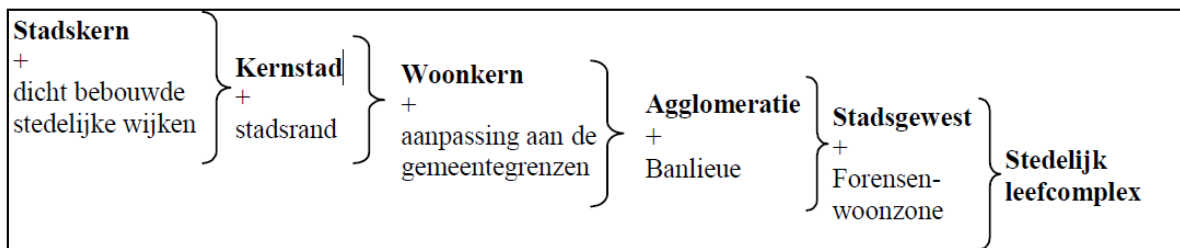
De banlieue sluit aan bij de agglomeratie. Het is de buitenste zone van de stad. De bevolkingsontwikkeling wordt er in belangrijke mate door suburbanisatie vanuit het centrum bepaald. Morfologisch worden zowel het wonen als de bedrijven en instellingen in de banlieue gekenmerkt door een extensieve vorm van bodemgebruik. Morfologisch doet de banlieue landelijk aan, functioneel is ze stedelijk.

Forensenwoonzone

De forensenwoonzone is de zone die aansluit bij het stadsgewest door een sterke ontwikkeling van de autochtone pendel. Deze zone is voor een belangrijk deel van de werkgelegenheid op het stadsgewest aangewezen.

Hieronder wordt de opbouw van het stedelijke leefcomplex schematisch weergegeven:

[illegible]

Figuur 2: Schematische opbouw stedelijk leefcomplex (Van der Haegen, 1979 , p.72)

1.2.2 Criteria

Voor de afbakening werden een aantal sleutelcriteria bepaald die kenmerkend zijn voor de processen die tot stadsgewestvorming geleid hebben. Het verloop van de waarden van deze criteria werd nagegaan vanuit de stadscentra naar de stadsrand toe. Op basis van drempelwaarden werden deze variabelen bijgevolg als afbakeningscriteria gebruikt.

De stadskern, kernstad en woonkern worden afgebakend met als basiseenheid de buurt (statistische sector). Voor de agglomeratie, het stadsgewest en het stedelijk leefcomplex wordt de gemeente als basiseenheid genomen.

We geven hierbij een overzicht van de criteria gebruikt voor de afbakening, met aandacht voor wijzigingen doorheen de tijd:

De stadskern

Van der Haegen (1979) bakent de stadskern af op basis van twee methoden: enerzijds een statistische en anderzijds een terreinopname. De statistische methode steunt op de vaststelling dat stadskernen hoofdzakelijk commerciële en dienstfuncties bevatten en dat wonen uitsluitend als woonfunctie minder voorkomt. Men meet hiervoor het aandeel zelfstandigen (aantal actieven tewerkgesteld op woonadres t.o.v. het totaal aantal actieven wonend in de sector) en het aandeel gebouwen waarbij de functie opgesplitst wordt in een woonfunctie en een andere (aantal particuliere woningen t.o.v. het aantal particuliere woningen in de sector). De grenswaarde wordt gezet op 30% actieven thuis tewerkgesteld en 15% voor wonen in niet-woongebouwen.

Van der Haegen (1989) stelt vast dat door de verregaande scheiding van woon- en werkplaats beide criteria minder relevant zijn geworden. Bijgevolg wordt de statistische methode niet langer toegepast. Er wordt dus

enkel nog een terreinopname van commerciële en dienstenfuncties gedaan om tot een morfologische afbakening te komen.

Uit de afbakeningen van 1991 en 2001 (Van der Haegen, 1996, Van Hecke 2007) wordt geconstateerd dat de stadskern nauwelijks nog uitbreidt, maar wel inhoudelijk wijzigt. Dit wordt toegeschreven aan de internationalisering en specialisering van het winkelaanbod, alsook door de verhuis van winkels buiten de stadskern (suburbaniseren). De grenzen van de stadskernen worden na 1981 behouden.

Dichtbebouwde stedelijke wijken en de kernstad

Van der Haegen (1979) benadert de kernstad op basis van morfologische kenmerken die zowel de ouderdom als de dichtheid van de bebouwing meten. Hierbij worden volgende criteria aan grenswaardes getoetst:

- 1) De bevolkingsdichtheid in inwoners dient meer dan 50 inwoners per ha te bedragen.
- 2) Het aandeel eengezinswoningen t.o.v. het aantal particuliere woningen per sector bedraagt minder dan 85% voor regionale steden en minder dan 50% voor grote steden (Brussel, Antwerpen, Luik en Gent).
- 3) Het aantal woningen met een oppervlakte van minder dan 45 m² t.o.v. het totaal aantal particuliere woningen per sector bedraagt minder dan 10 %.
- 4) Het aantal woningen gebouwd voor 1945 t.o.v. het totaal aantal particuliere woningen per sector bedraagt minder dan 50 %.

De criteria die de dichtheid meten (1 tot 3) krijgen een gewicht van 1, het ouderdom-criterium (4) krijgt een gewicht van 2. Om tot de kernstad te behoren moet een statistische sector 4 op 5 scoren. Ook moeten de betrokken sectoren ruimtelijk aaneensluiten.

Van der Haegen (1989) neemt ter afbakening alle criteria over, al wordt de grenswaarde voor het aandeel woningen voor 1945 teruggebracht tot 30%. Deze wijziging kwam voort uit de vaststelling dat nieuwbouw en de sanering van oude stadswijken het gebouwenbestand aanzienlijk verjongd heeft.

Deze criteria blijven onveranderd doorheen de latere afbakeningen.

////////////////////////////////////

Stadsrand en Stedelijke woonkern (morfologische agglomeratie)

Van der Haegen (1979) benadert de stadsrand als ruimtelijke continuïteit van stedelijke elementen. Het gaat dus om een zuiver morfologische eenheid, die op basis van orthofotoplannen tot stand kwam. Ook de afbakeningen van 1981 en 1991 werden gemaakt vanuit zuiver morfologisch standpunt. Luyten en Van Hecke (2007) behouden deze methodologie, maar maken gebruik van een 200m afstand gehanteerd als mogelijke breuk tussen bebouwde items, in overeenstemming met de VN-methodologie.

Geoperationaliseerde Agglomeratie

Van der Haegen (1979) schrijft een gemeente toe aan een agglomeratie wanneer het aandeel inwoners van de morfologische agglomeratie meer dan 50% bedraagt van de totale bevolking van die gemeente. Dit criterium bleef constant doorheen de jaren.

Banlieue

Van der Haegen (1979) bakent de banlieue af op basis van een reeks indicatoren betreffende bevolkingsgroei, pendel en migraties. Meer specifiek gaat het om volgende criteria:

- Een bevolkingsgroei van 1961 tot 1977 van meer dan 15 %
- Autochtoniteit: het aandeel van de bevolking dat altijd in de gemeente heeft gewoond is maximaal 50 %.
- Het aandeel van de actieve woonbevolking van de gemeente dat in de agglomeratie werkzaam is, is minimum 25 %
- Het aandeel van de woonforensen van de gemeente dat in de agglomeratie werkzaam is, is minimum 50 %
- Het aandeel van de arbeidskrachten in de primaire sector is minder dan 10 %
- Het mediaaninkomen van de gemeente is hoger dan het mediaaninkomen van het arrondissement in 1971

Migraties en pendel krijgen een dubbel gewicht , omdat zij de verbondenheid met de stad sterk weergeven. De andere indicatoren hebben een gewicht 1. Een gemeente moet minstens 7 op 10 scoren om tot het stadsgewest te behoren.

////////////////////

Van der Haegen (1989) gaat grotendeels uit van dezelfde criteria. Voor de verplaatsingen wordt nu ook de schoolpendel in rekening gebracht, vanuit de vaststelling dat het voornamelijk gezinnen met schoolgaande kinderen zijn die zich in de banlieue vestigen.

Van Der Haegen (1996) berekent het aantal woonforensen niet langer t.o.v. de totale beroepsbevolking maar t.o.v. de actieve bevolking. Ook wordt agrariciteit niet langer als relevant beschouwd en vervangen door bebouwde oppervlakte. De bebouwde oppervlakte is in 1994 meer dan 20% of de evolutie hiervan tussen 1980 en 1994 niet meer dan 150% in Vlaanderen.

Luyten en Van Hecke (2007) verfijnen nogmaals de oorspronkelijke criteria. Zo wordt bij het migratiecriterium nu ook de terugkeer naar de centrale stad in rekening gebracht. Voor wat betreft schoolpendel wordt er enkel rekening gehouden met secundaire en hogeschoolstudenten, omdat de fluxen van het lager onderwijs voornamelijk binnen de eigen gemeente plaatsvinden.

Stadsgewest

Tot 2001 vormt de ondergrens voor een stadsgewest 80.000 inwoners. Luyten en Van Hecke (2007) verlagen dit naar 75.000 inwoners om Turnhout alsnog als stadsgewest op te nemen, gezien Turnhout wel de dynamiek van een stadsgewest vertoont, zijnde een agglomeratie bestaande uit 2 gemeenten, twee banlieue-gemeenten en vijf forensenwoonzone-gemeenten.

Forensenwoonzone

Voor de afbakening van de forensenwoonzone wordt gesteld dat het aandeel pendel naar de agglomeratie t.o.v. de in de gemeente wonende beroepsbevolking minimum 15% moet bedragen. Dit criterium bleef onveranderd doorheen de jaren.

Samengevat kunnen we stellen dat volgende criteria bepalend zijn voor de afbakening per schaal:

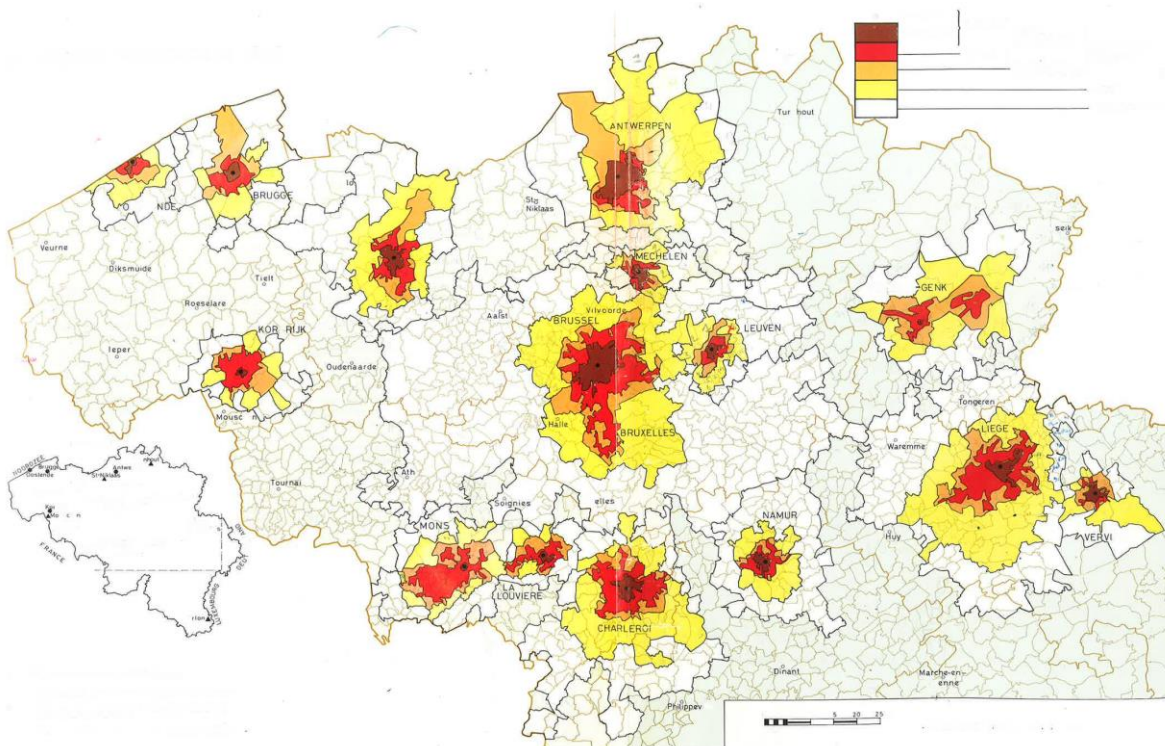
- stadskern: de concentratie van handel en diensten
- dichtbebouwde stedelijke wijken en kernstad: de verdichting van het wonen
- agglomeratie: het aaneensluiten van bebouwing

////////////////////////////////////

- banlieue: aantal migraties en groei van de bevolking, pendel inzake school en werk
- forensenwoonzone: pendel
- stadsgewest: minimum 75.000 inwoners (vanaf 2001), voordien 80.000 inwoners

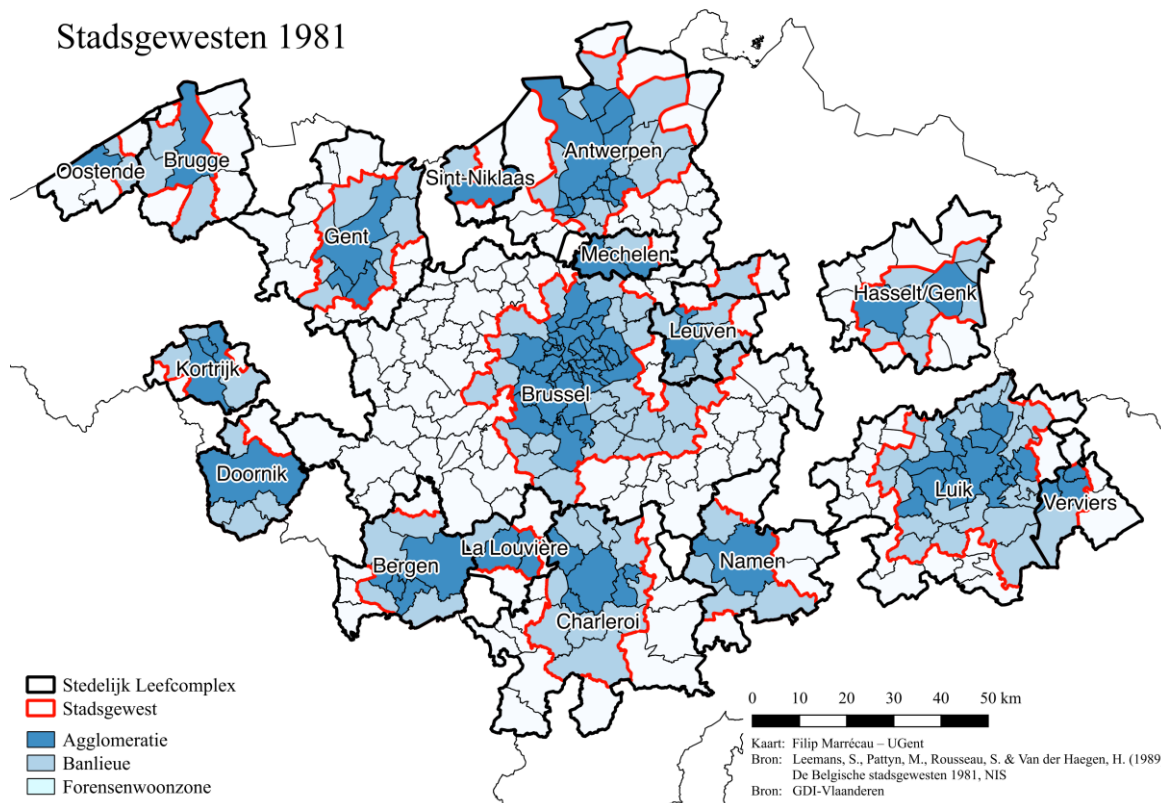
1.2.3 Afbakeningen

Op basis van de beschreven concepten en criteria werden de stadsgewesten van België afgebakend tussen 1970-2000. Dat geeft volgend resultaat:

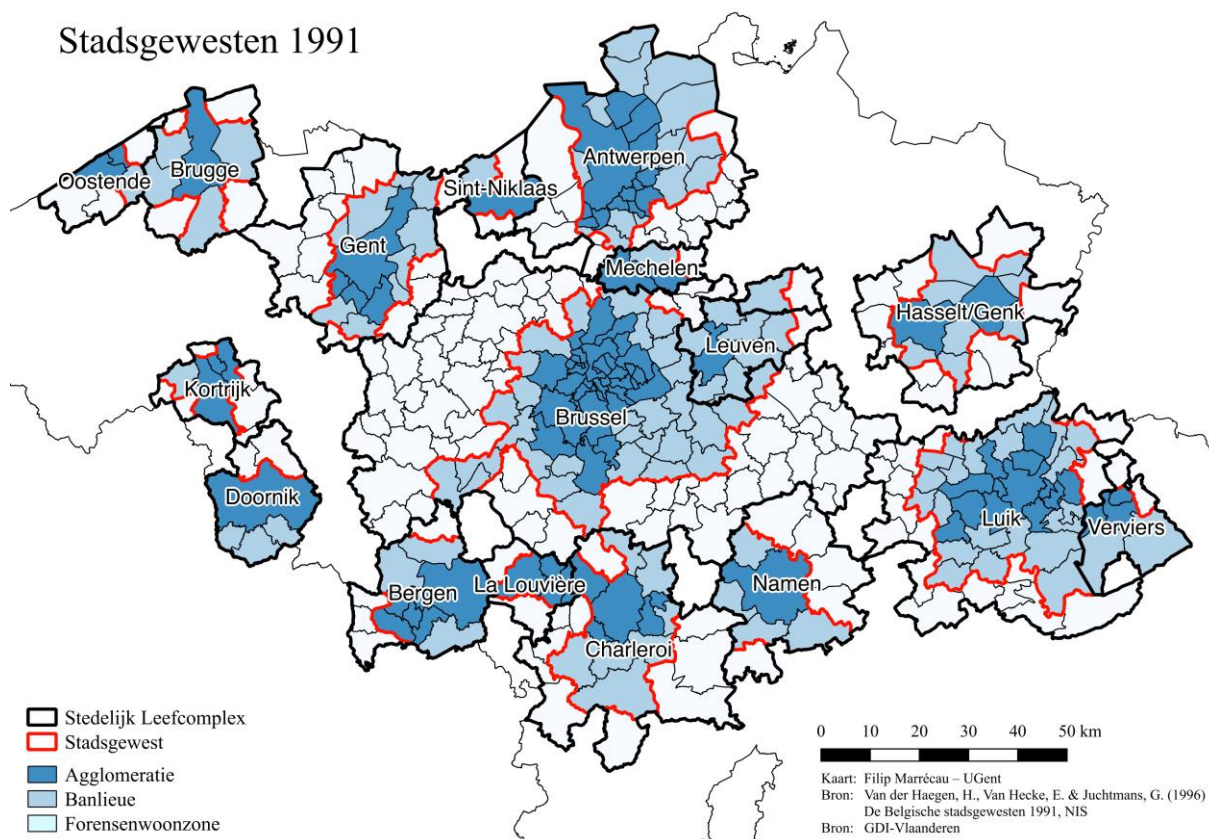
Figuur 3: Afbakening stadsgewesten 1970 (Van Der Haegen 1979)

Stadsgewesten 1981

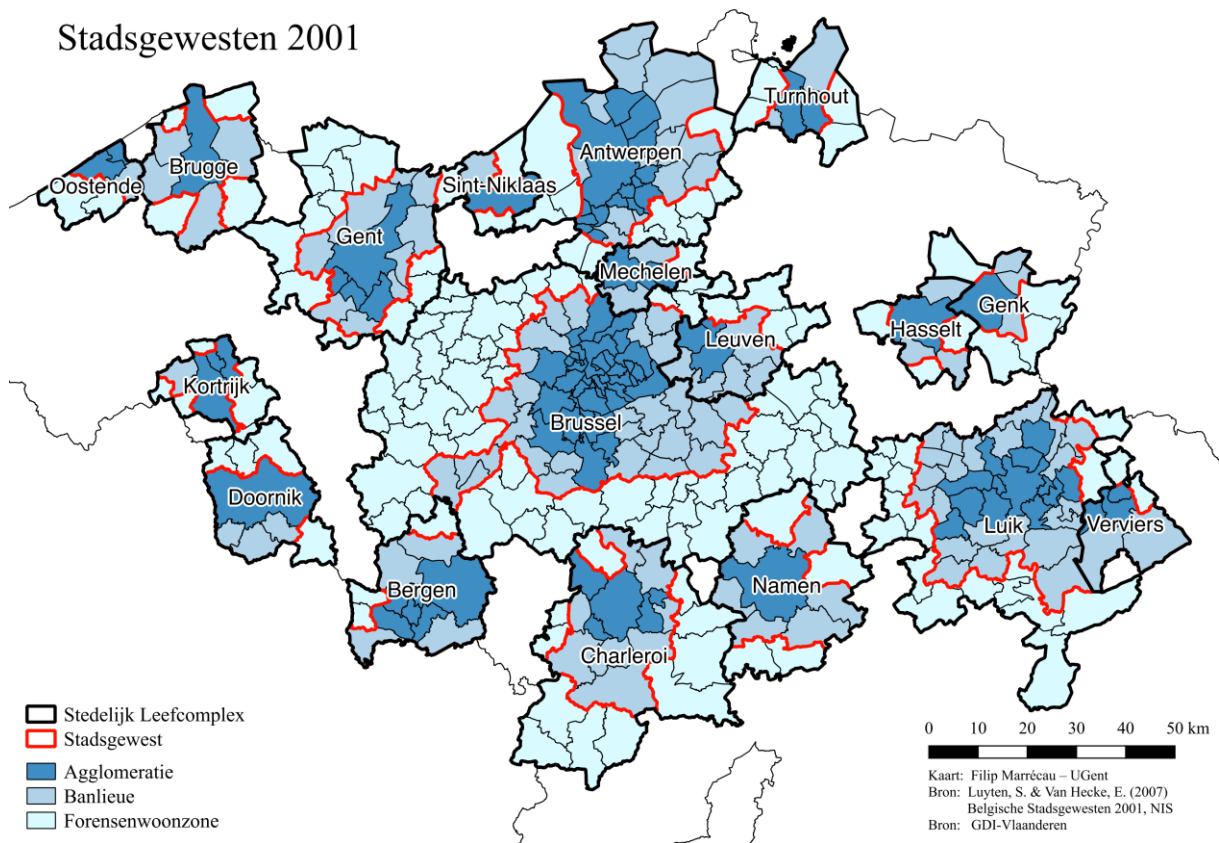
Figuur 4: Afbakening stadsgewesten 1981 (Van Der Haegen 1989)

Stadsgewesten 1991

Figuur 5: Afbakening stadsgewesten 1991 (Van Der Haegen 1996)

Stadsgewesten 2001

Figuur 6: Afbakening stadsgewesten 2001 (Luyten en Van Hecke 2007)

Gemeente	Stadsgewest	2001	1991	1981
EEKLO	Gent	Forensenwoonzone	Forensenwoonzone	X
GAVERE	Gent	Banlieue	Banlieue	Forensenwoonzone
MOERBEKE	Gent	Forensenwoonzone	Forensenwoonzone	X
NEVELE	Gent	Banlieue	Forensenwoonzone	Forensenwoonzone
SINT-LAUREINS	Gent	Forensenwoonzone	x	X
SINT-MARTENS-LATEM	Gent	Agglomeratie	Agglomeratie	Banlieue
ZELZATE	Gent	Banlieue	Banlieue	Forensenwoonzone
SPIERE-HELKIJN	Kortrijk	Forensenwoonzone	Forensenwoonzone	X
ZWEVEGEM	Kortrijk	Forensenwoonzone	Forensenwoonzone	Banlieue
ARENDONK	Turnhout	Forensenwoonzone	x	X
BAARLE-HERTOG	Turnhout	Forensenwoonzone	x	X
BEERSE	Turnhout	Forensenwoonzone	x	X
MERKSPLAS	Turnhout	Forensenwoonzone	x	X
OUD-TURNHOUT	Turnhout	Agglomeratie	x	X
RAVELS	Turnhout	Banlieue	x	x
RETIE	Turnhout	Forensenwoonzone	x	X
TURNHOUT	Turnhout	Agglomeratie	x	x
VORSELAAR	Antwerpen	x	Forensenwoonzone	X
VOSELAAR	Turnhout	Banlieue	x	X

Figuur 7: Evolutie van de stadsgewesten doorheen de jaren in onze focusregio's: Gent, Kortrijk, Turnhout

1.2.4 Bespreking

De belangrijkste algemene vaststelling is dat de afbakening van de stadsgewesten volgens deze methode, niet tot een gebiedsdekkende kaart leidt. Heel wat Vlaamse gemeenten horen volgens deze benadering niet bij een stadsgewest. Dat is vooral het geval voor grote zones in West – Vlaanderen, het zuiden van Oost – Vlaanderen en de provincie Limburg.

Verder merken we op dat de stadsgewesten Gent, Kortrijk en Turnhout verschillend evolueerden doorheen de tijd.

De stadskern van Gent nam toe tussen 1981 en 2001 met zo'n 73%. Qua bevolkingsaantal groeide het Gentse stadsgewest met 2,9%. Tegelijk nam de bevolkingsdichtheid af. Deze afname hangt sterk samen met de toename in oppervlakte. Er zijn hierbij gemeenten die evolueerden van banlieue naar agglomeratie (Vb. Sint-Martens-Latem), of van forensenwoonzone naar banlieue (Vb. Zelzate).

De samenstelling van het stadsgewest Kortrijk bleef constant tussen 1991 en 2001. Kortrijk was het traagst groeiende stadsgewest onder de Vlaamse regionale steden. Het bevolkingsaantal groeide in bijna alle stadsgewesten tussen 1991 en 2006, maar Kortrijk is de uitzondering. Zwevegem evolueert van banlieue (1981) tot forensenwoonzone (1991 en 2001). Verder ontwikkelde Spiere-Helkijn zich tot forensenwoonzone (1991).

De meest ingrijpende verandering van stadsgewest betrof de erkenning van Turnhout als stadsgewest in 2001. Hiervoor diende echter de minimumgrens van een stadsgewest gewijzigd te worden van 80.000 inwoners tot 75.000. Turnhout bleek namelijk verder alle karakteristieken van een stadsgewest te bezitten, zijnde een agglomeratie van twee gemeenten (Turnhout, Oud-Turnhout), twee banlieue gemeenten (Vosselaar, Ravels) en vijf forensenwoonzonegemeenten (Arendonk, Retie, Kasterlee, Beerse, Merksplas).

////////////////////////////////////

1.3 THEORETISCHE BENADERING VAN INVLOEDSSFEREN (BEGUIN EN THILL 1985)

Beguin en Thill (1985) trachten de invloedssfeer van Belgische steden te voorspellen op basis van een theoretisch model, het model van ruimtelijke interactie. Het ruimtelijk interactiemodel drukt uit dat een bepaalde groep personen met andere groepen contacten onderhoudt waarvan de intensiteit verhoogt samen met de bereikbaarheid van deze andere groepen (nabijheid, verplaatsingsmogelijkheden) en met hun aantrekkingskracht (massa, diverse attractieve elementen) (Beguin en Thill 1985). Dit interactiemodel kan worden uitgedrukt aan de hand van volgende algemene formule:

$$T_{ij} = k \cdot m_i \cdot g(a_j) \cdot f(d_{ij})$$

Waarbij:

- Tij het aantal uitwisselingen tussen de plaatsen i (oorsprong) en j (bestemming) voorstelt.
- k een constante is.
- m_i een maat is voor de emissiviteit van een plaats i (mate waarin deze plaats i uitwisselingen tot stand kan brengen).
- $g(a_j)$: een functie g is van de aantrekkingskracht a_j van de plaats j .
- $f(d_{ij})$ een afnemende functie is van de afstand d_{ij} tussen i en j .

Aangezien de invloed van Belgische steden afhankelijk is van de interacties met de plaatsen binnen hun ommeland, kan het ruimtelijke interactiemodel gebruikt worden voor het bepalen en analyseren van deze invloedssferen.

De invloedssfeer van een stad wordt bepaald door de samenvoeging van de marktzones van leveranciers van goederen en diensten. In die zin gaat het om een synthetische werkelijkheid. Net als bij de Atlas van België (Goossens 1972) wordt er voor drie categorieën geopteerd waarmee 3 soorten steden en stedennetten overeenkomen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de hogere goederen, verdeeld over 5 nationale grootsteden, de regionale goederen, verdeeld over deze grootsteden en 14 regionale steden en de lokale

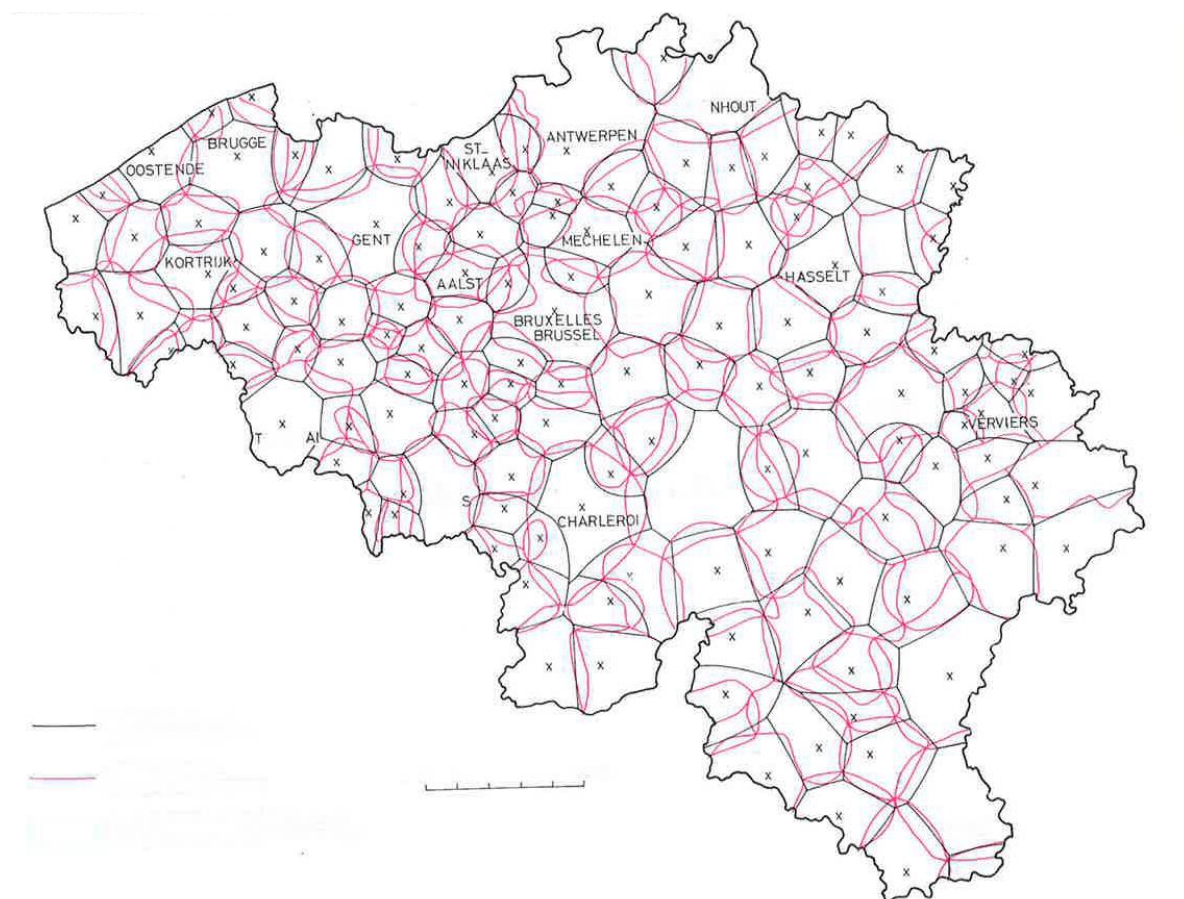
////////////////////////////////////

goederen, verdeeld over deze 19 steden en 116 andere kernen. Met elke indeling komt een bepaalde kalibrering van het interactiemodel overeen.

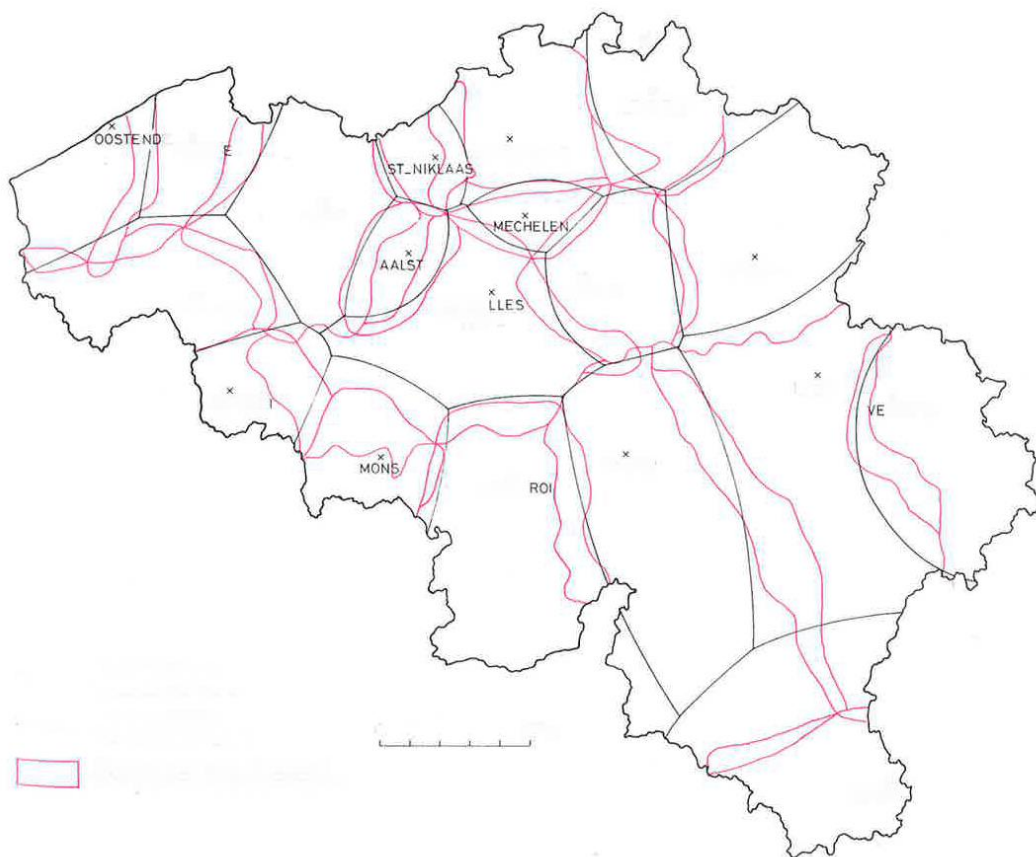
Gezien de dichtheid van het Belgische verkeersnet, wordt voor het meten van dij (afstand tussen plaats i en j) de afstand in vogelvlucht als benadering gebruikt.

Om de aantrekkingskracht a_j te meten, wordt in eerste instantie het aantal inwoners van plaats j gebruikt.

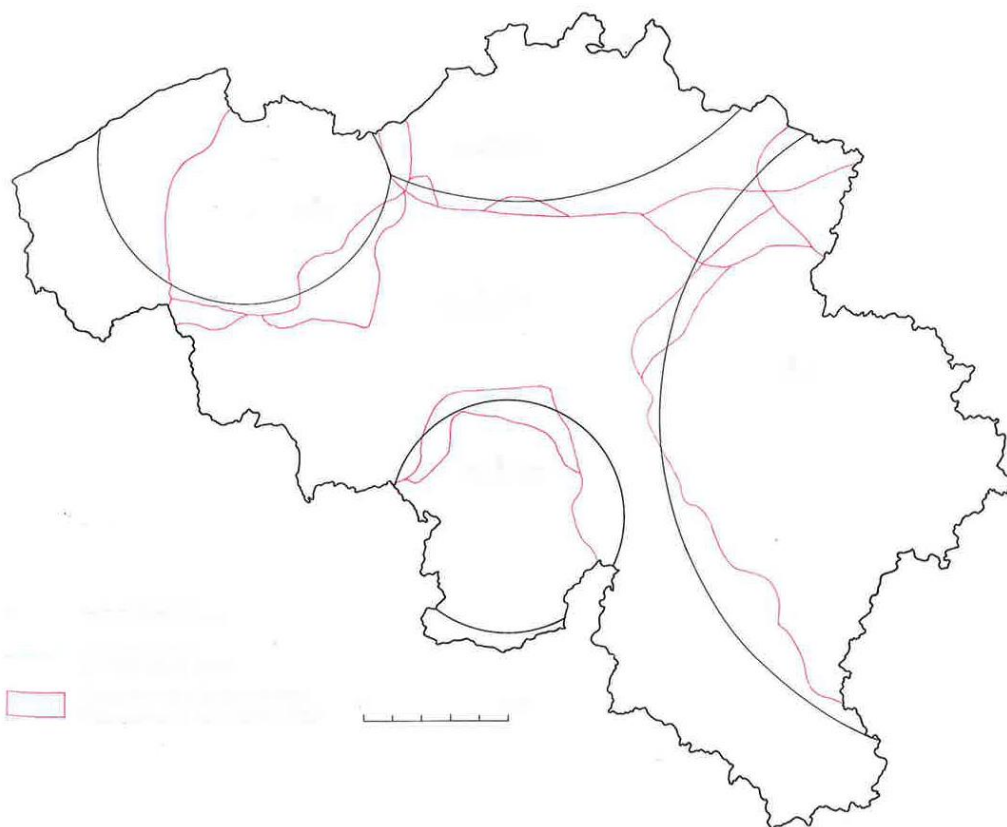
Op basis van het hierboven geschetste model werden de theoretische kaarten van de invloedssferen der Belgische steden bekomen. Vervolgens werden de theoretische en werkelijke invloedssferen vergeleken voor de drie stedennetten.

Figuur 8: Theoretische (zwart) en werkelijke invloedssferen (paars) van de steden van niveau I (Beguïn en Thill 1985)

Figuur 9: Theoretische (zwart) en werkelijke invloedssferen (paars) van de steden van niveau II (Beguin en Thill 1985)

Figuur 10: Theoretische (zwart) en werkelijke invloedssferen (paars) van de steden van niveau III (Beguin en Thill 1985)

////////////////////////////////////

1.3.1 Bespreking

Via deze benadering komen we tot een gebiedsdekkende kaart waarbij alle gemeenten in een invloedssfeer van een regionale stad zijn ingedeeld, die dan op hun beurt weer tot de invloedssfeer van de grootsteden behoren. In de provincie West – Vlaanderen valt op dat het landelijke gebied van de Westhoek tot twee invloedssferen van regionale steden wordt gerekend. Limburg is hier nagenoeg identiek aan de administratieve grenzen van de provincie.

Beguin en Thill (1985) kiezen net zoals de Atlas van België (Goossens 1972) om steden onder te verdelen in drie categorieën waarmee drie soorten van stedennetten overeenkomen (grootsteden, regionale centra en kleine centra). De bekomen afbakeningen en invloedssferen voor onze focusgebieden sluiten hierdoor sterk aan bij deze van de Atlas van België.

Gent wordt hierbij als centrum erkend zowel op lokaal, regionaalstedelijk als grootstedelijk niveau (niveau I – II – III). Op lokaal niveau (niveau I) grenst de invloedssfeer van Gent in het noorden aan Eeklo en Zelzate, in het oosten aan Lokeren en Wetteren, in het zuiden aan Zottegem en Oudenaarde en in het westen aan Deinze. Op regionaalstedelijk niveau (niveau II) grenst de invloedssfeer van Gent aan Aalst en Sint-Niklaas in het oosten, aan Kortrijk en Brugge in het westen en aan Doornik in het zuiden. Op grootstedelijk niveau grenst de invloedssfeer van Gent in het oosten aan die van Brussel en in het noordoosten aan die van Antwerpen.

Kortrijk wordt als centrum erkend op lokaal en regionaalstedelijk niveau (niveau I – II). Op lokaal niveau grenst de invloedssfeer van Kortrijk in het noorden aan die van Waregem, Roeselare en Diksmuide en in het zuiden aan die van Ieper, Moeskroen en Avelgem. Op regionaalstedelijk niveau (niveau II) grenst de invloedssfeer van Kortrijk in het oosten aan die van Gent, in het zuiden aan die van Doornik en in het noorden aan die van Brugge en Oostende.

Turnhout wordt als centrum erkend op lokaal en regionaalstedelijk niveau (niveau I – II). Op lokaal niveau (niveau I) grenst de invloedssfeer van Turnhout in het zuiden aan die van Herentals, Geel en Mol en in het westen aan die van Antwerpen en Hoogstraten. Op regionaalstedelijk niveau (Niveau II) grenst de invloedssfeer van Turnhout in het westen aan die van Antwerpen, in het zuiden aan die van Leuven en Mechelen en in het oosten aan die van Limburg.

////////////////////////////////////

1.4 NODALE REGIO'S (CABUS 1980)

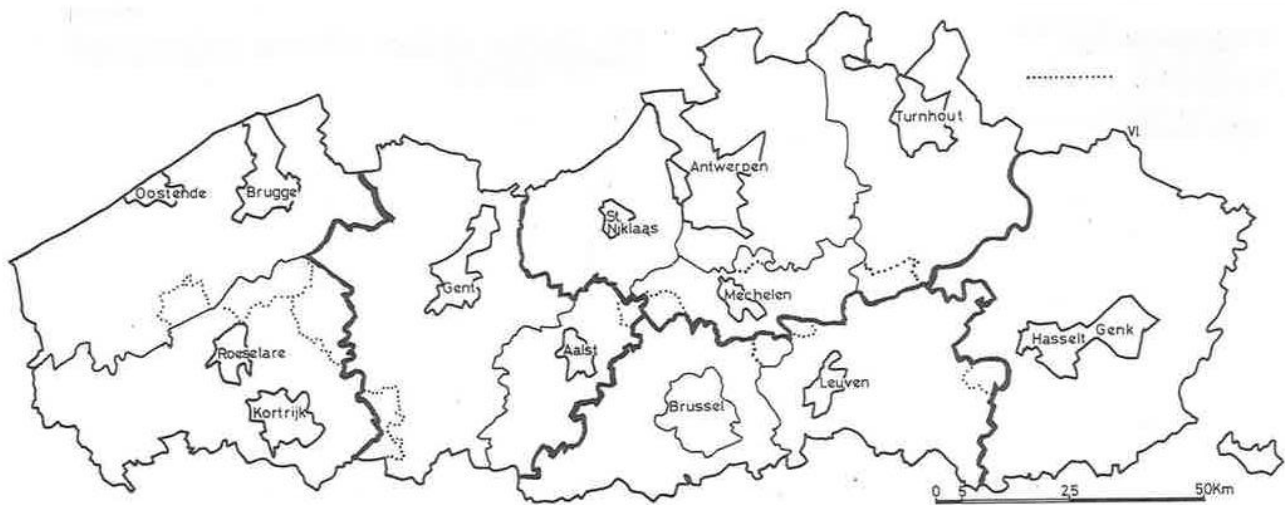
Cabus (1980) bepleit een regionale afbakening voor Vlaanderen op basis van het principe van de gepolariseerde regio's. Een gepolariseerde regio bestaat uit een geografische ruimte waarvan de verschillende delen complementair zijn aan elkaar. De onderdelen van de regio hebben onderling maar vooral met de hoofdpool van hun regio talrijke relaties. Het nodale karakter van een regio uit zich in één of meerdere centra (mono- of poly-nodaal) waarop fluksen van mensen, goederen en diensten en informatie gericht zijn (Cabus 1980, p.113). De uitbouw van deze pool dient bijgevolg vooropgesteld te worden voor een goed functionerend, evenwichtig stadsgewest.

De kernen van waaruit vertrokken wordt zijn de regionale steden en de grootsteden (Van der Haegen 1979). Het gaat hier om Antwerpen en Gent als grootstedelijke centra, Mechelen en Leuven van niveau 2A en Turnhout, Aalst en Sint-Niklaas van niveau 2B. Ook wordt er geopteerd voor enkele bi-nodale regio's: Hasselt-Genk, Kortrijk-Roeselare en Brugge-Oostende, dit omwille van de centrale ligging binnen de regio (Hasselt-Genk) of het overlappen van invloedssferen (Roeselare, Kortrijk en Brugge-Oostende).

Vervolgens wordt Vlaanderen opgedeeld op basis van de regionale verzorgingsinvloedssfeer rondom deze kernen. Deze indeling en begrenzing werd vervolgens getoetst aan de hand van de waarden van drie gerichte activiteiten: pendel, migratie en schoolgaan. Er werd nagegaan in welke mate de gemeenten geconcentreerd zijn op één agglomeratie voor deze activiteiten.

Op basis van deze oefening werden 12 nodale regio's weerhouden voor Vlaanderen. Deze werden op hun beurt gegroepeerd tot 5 impactregio's. Uitgangspunt hierbij was dat een impactregio een draagvlak van zowat 1 miljoen inwoners moet hebben. Impactregio's zijn regio's met een echte groeipool als centrum die voor heel de regio als stimulator werkt. Net zoals bij de nodale regio's worden de impactregio's bepaalde op basis van fluxen van pendel en migratie naar groeipolen. In eerste instantie betreffen deze groeipolen de grootsteden Antwerpen, Brussel en Gent. Daar waar de grootstad ontbreekt, kan deze rol als motor overgedragen worden naar goed uitgeruste regionale steden. (Cabus 1980, p.152)

////////////////////////////////////

Figuur 11: Groepering van de nodale regio's (dunne lijn) tot impactregio's (dikke lijn) (Cabus 1980)

1.4.1 Bespreking

Via deze benadering komen we ook tot een gebiedsdekkende afbakening, waarbij alle gemeenten van Vlaanderen in regio's zijn opgenomen. Deze kaart vertoont grote gelijkenissen met de kaart van de invloedssferen van de regionale steden die we hierboven hebben besproken.

We merken op dat de nodale regio's gepolariseerd zijn in de 13 centrumsteden en Brussel. De eerder perifere gebieden van Vlaanderen (Limburg en West-Vlaanderen) worden hierbij gekenmerkt als bi-nodale regio's (Hasselt-Genk, Kortrijk-Roeselare, Oostende-Brugge). De opgeschaalde impactregio's vertonen gelijkenissen met de provinciegrenzen (één uitzondering: Sint-Niklaas, dat bij Antwerpen is ingedeeld). Verder valt de impactregio en nodale regio samen in Limburg.

1.5 REGIONALE WOONMARKTEN (VAN NUFFEL EN SAEY 2005)

Van Nuffel en Saey (2005) gaan in hun onderzoek na in welke mate het stedelijke voorzieningenapparaat nog steeds gestructureerd wordt volgens een hiërarchie van centrale plaatsen. Dit theoretische uitgangspunt, dat teruggaat op het werk van Christaller, steunt op de idee van een stad als aanbieder van centrale functies die ten dienste staat van een ommeland. Door de reikwijdte te bepalen van centrale plaatsen, kan er een hiërarchie van centrale plaatsen bepaald worden die als basisstructuur geldt voor het stedelijke voorzieningenapparaat. De centrale these die Van Nuffel en Saey (2005) verdedigen is dat dit systeem niet langer aan de werkelijkheid beantwoordt. Er is nood aan een nieuw model om de ruimtelijke structurering van het nederzettingsspatroon te analyseren. De auteurs vertrekken hiervoor vanuit de huidige verweving tussen stad en platteland, waarbij de centrale gedachte is dat woonmilieudifferentiatie een belangrijke rol speelt als ruimtelijk structurerend principe (Saey en Van Nuffel 2003).

Om deze opschaling te duiden wordt het concept van de regionale woonmarkt voorgesteld. Een regionale woonmarkt kan omschreven worden als een categorie van gebieden van de meest uiteenlopende aard op vlak van verstedelijking, die geduid worden vanuit de historische ontwikkeling van woonmilieudifferentiatie en de uitsortering van bevolkingsgroepen over woonmarktsegmenten. Regionale woonmarkten ontstaan doordat migraties niet meer in de eerste plaats ondernomen worden omwille van motieven in verband met werk en voorzieningen, maar omwille van beweegredenen die verband houden met woonomstandigheden. Dit betekent niet dat werkgelegenheid en aanbod van voorzieningen op zich minder belangrijk geworden zijn, wel dat ze op een hoger ruimtelijk niveau gestructureerd worden (Van Nuffel en Saey 2005, p. 2). De aantrekkelijkheid van een woning en de woonomgeving bepalen in toenemende mate de ontwikkeling van individuele nederzettingen. Deze nederzettingen vormen samen woonwijken binnen het grotere geheel van een regionale woonmarkt.

Woonmarkten worden afgebakend als een geheel van gemeenten die bij verhuizing worden overwogen door gezinnen die werkzaam zijn in het centrum van de woonmarkt. Deze migrerende gezinnen beïnvloeden de prijs van bouwgrond in hun nieuwe woonplaats. 'Regionalisering' heeft hier dus betrekking op de uitbreiding van suburbanisatie tot gebieden waar voordien geen allochtone pendel¹ naar het centrum was .

¹ Allochtone pendel heeft betrekking op pendel van niet ter plaatse geboren en. In de context van regionalisering van de woonmarkt slaat het op pendelaars die in de kernstad werken en naar de stadsrand, de banlieue of een nog verder afgelegen gebied geëmigreerd zijn.

Voor de operationalisering van het concept regionale woonmarkten werd gebruik gemaakt van gegevens over de bouwgrondprijzen, de pendel en leeftijdsspecifieke migraties. In de eerste stap worden de pieken in het bouwgrondprijzenlandschap als centra van de regionale woonmarkten geïdentificeerd. In een tweede stap worden in een drietrapsbeoordeling op basis van migratie- en pendelgegevens gemeenten toegewezen aan deze centra. Deze toewijzing van gemeenten gebeurt op basis van volgende methode:

In de eerste stap wordt gekeken naar welke gemeente de pendel uit de toe te wijzen gemeente het hoogst is en of deze pendel minstens 10% bedraagt van het totaal. Ook wordt er gekeken naar welke gemeente de migratie (tussen 25- 39 jaar) het grootst is en of die stroom groter is dan 5% van de totale migratie. Als beide criteria dezelfde piekgemeente opleveren, dan wordt de gemeente aan deze woonmarkt toegewezen.

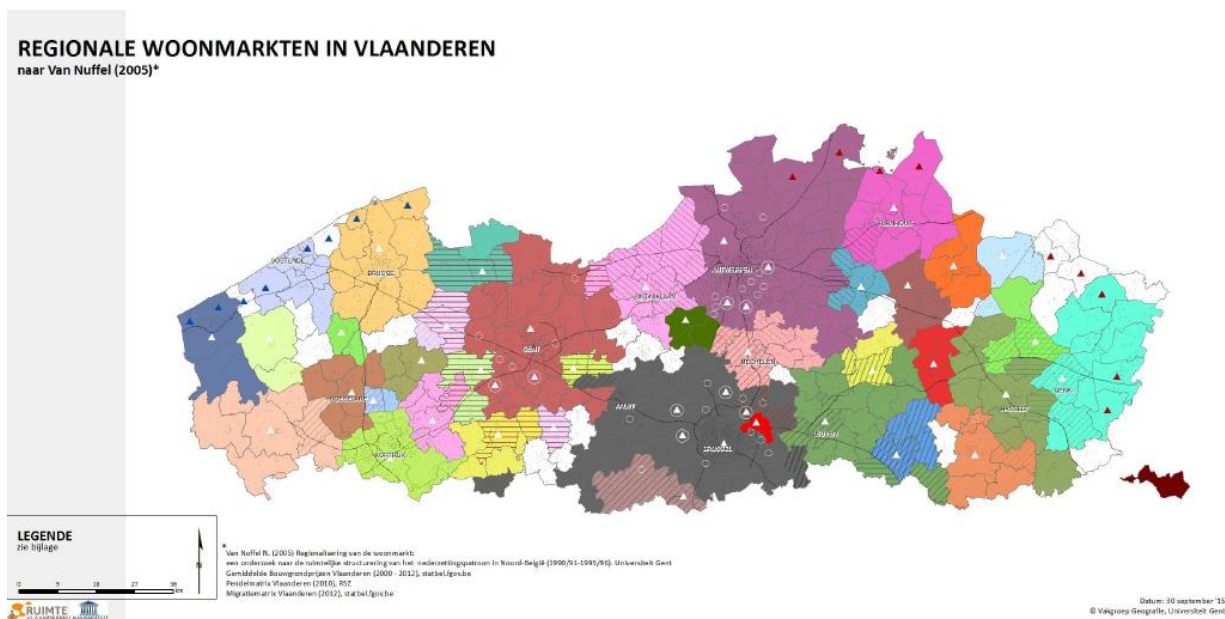
Indien de gemeente met de grootste pendel en de grootste migratiestroom niet dezelfde zijn, wordt er naar het migratiesaldo van de doelgemeente naar de twee potentiële regionale woonmarkten gekeken. Hierbij geeft het grootste migratiesaldo (mits groter dan 10%) de doorslag.

Als er toch een duidelijke niet-ambigue richting waarneembaar is in de oriëntatie van deze gemeente op een regionale woonmarkt (bijvoorbeeld doordat er net niet aan pendel of migratiecriterium is voldaan) wordt deze alsnog toegewezen aan die woonmarkt. Indien dit niet het geval is, krijgt de gemeente geen woonmarkt toegewezen. Deze laatste fase steunt op een subjectieve interpretatie van de onderzoeker.

In de derde stap wordt onderzocht welke gemeenten aan de criteria voldoen voor opname in meerdere regionale woonmarkten. Overlapping en gelaagdheid wordt vastgesteld door te bepalen of een gemeente in tweede instantie aan de pendel (>10%)-en migratiecriteria (>5%) voldoet van meerdere regionale woonmarkten dan diegene waar ze in eerste instantie aan is toegewezen. Of woonmarkten vervolgens overlappen of gelaagd zijn heeft met de geografische oriëntatie van twee regionale woonmarkten als geheel te maken: raken ze elkaar (overlapping) of liggen ze over elkaar heen (gelaagdheid) (Van Nuffel en Saey 2005, p.121).

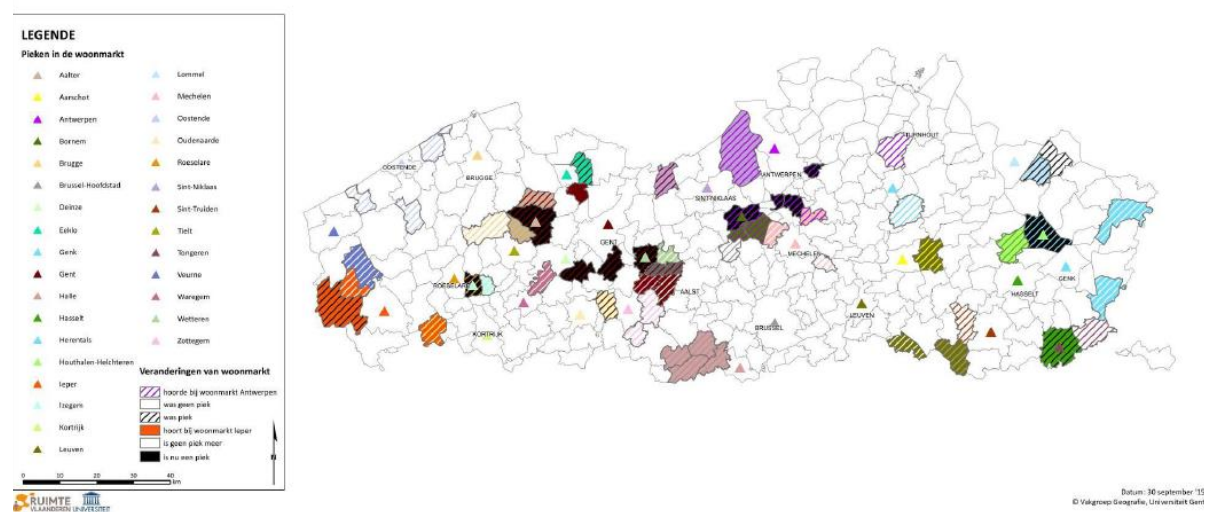
Op basis van de bovenstaande methode worden volgende regionale woonmarkten afgebakend voor Vlaanderen:

////////////////////////////////////

Figuur 13: Regionale woonmarkten in Vlaanderen naar (Van Nuffel 2005) (van Meeteren, Boussauw et al. 2015)

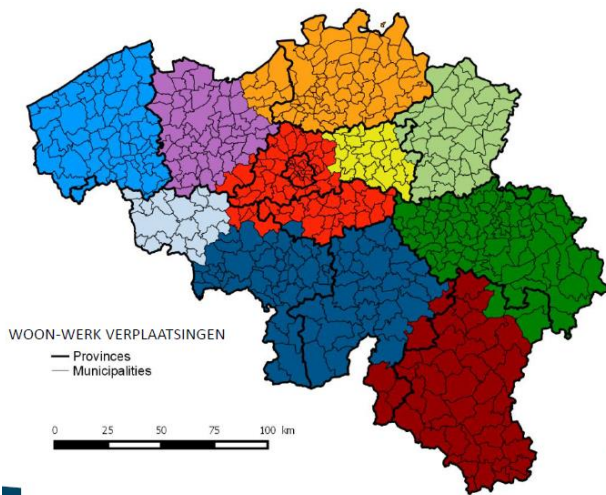
VERANDERINGEN T.O.V. WOONMARKTENANALYSE VAN NUFFEL (2005)

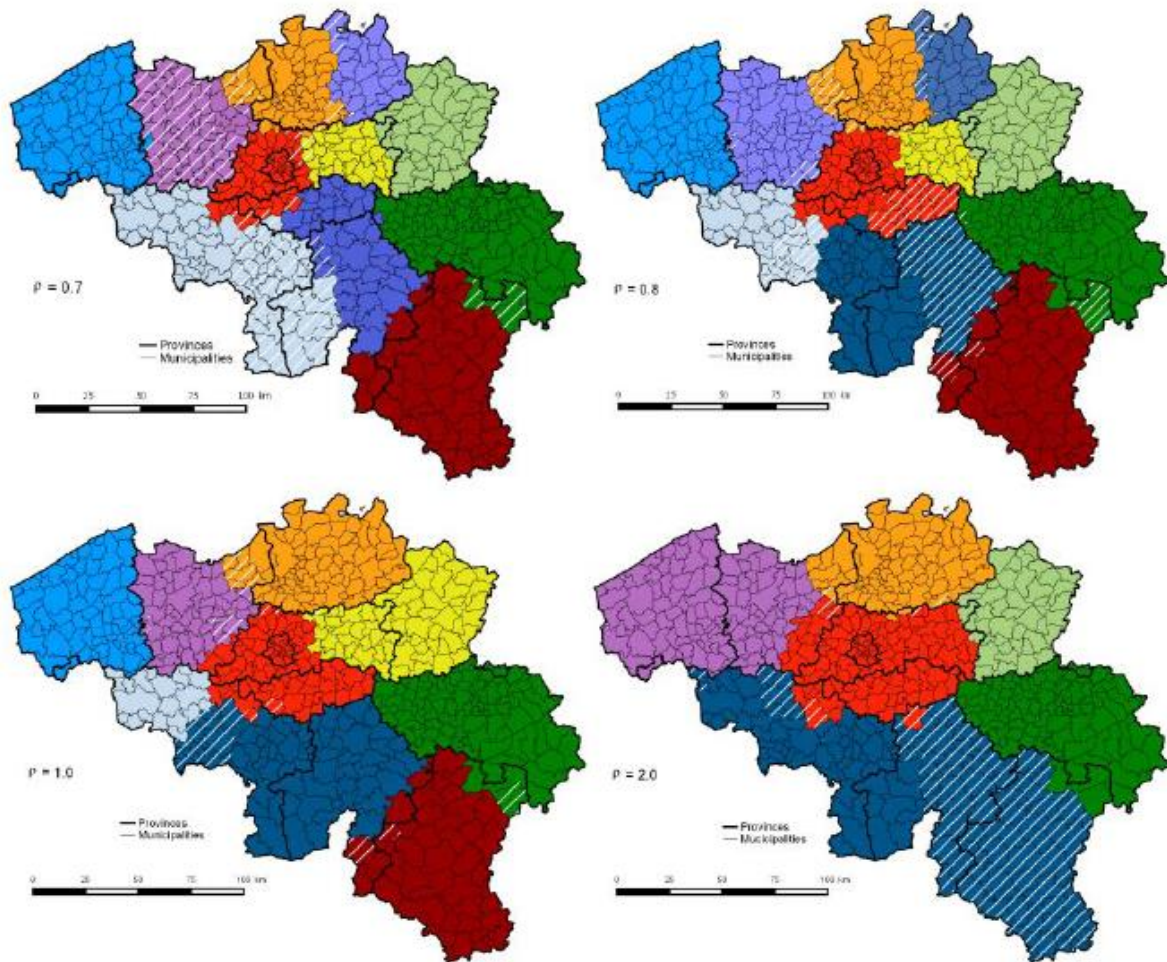
Figuur 14: Veranderingen t.o.v. Regionale woonmarkten in Vlaanderen (Van Nuffel 2005) (van Meeteren, Boussauw et al. 2015)

1.5.1 Bespreking

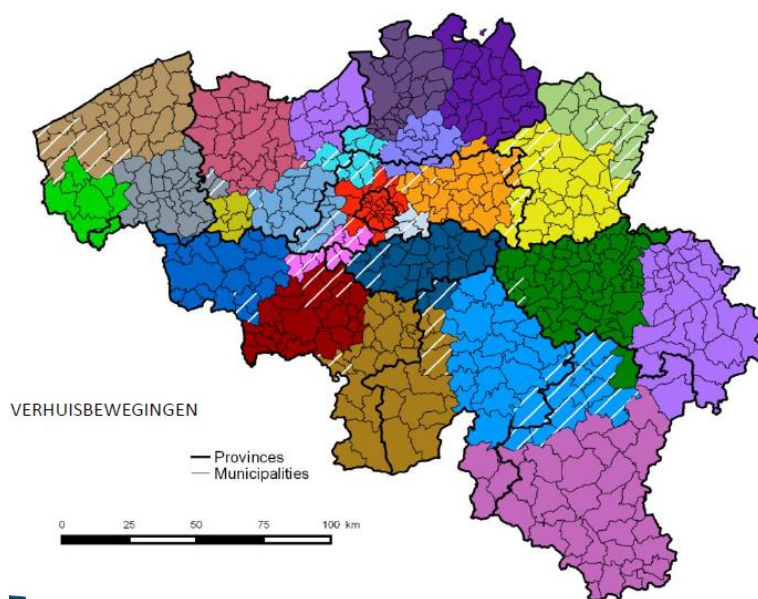
De regionale woonmarktenbenadering leidt tot een gebiedsdekkende kaart, zij het met een aantal gemeenten die niet uitgesproken bij de een of andere regionale woonmarkt horen. In vergelijking met de eerder besproken

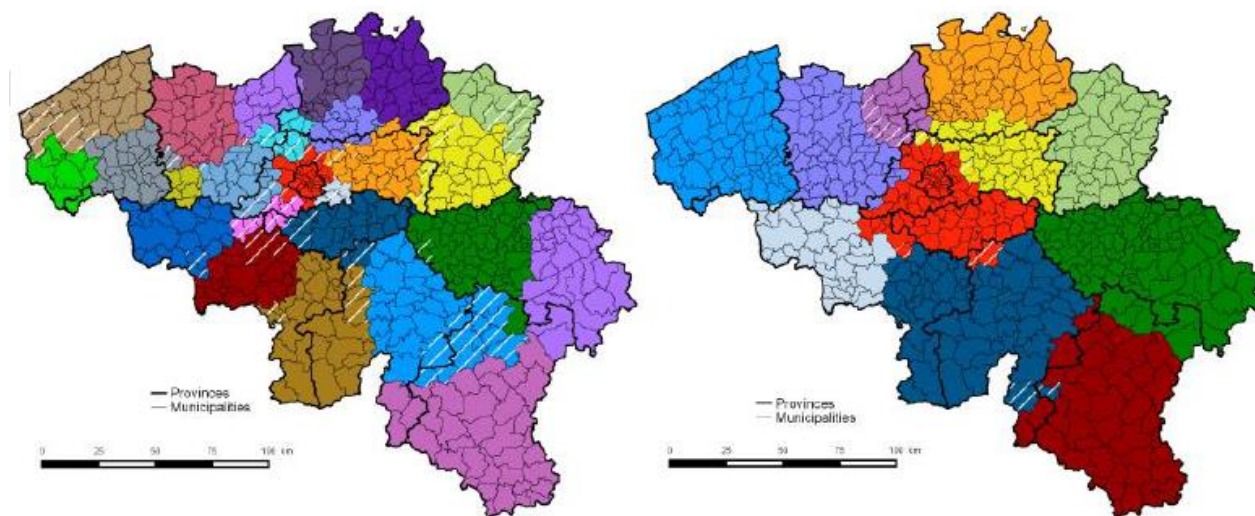
Figuur 15: Optimale verdeling in clusters voor pendelbewegingen met $\rho=0.9$ (Thomas 2017)

Figuur 16: clusters voor pendelbewegingen met verschillende ρ waarden (gearceerde gebieden hebben een robuustheid <90%).

Figuur 17: Optimale verdeling in clusters voor verhuisbewegingen met $p=3$ (Thomas 2017)

Figuur 18: Clusters voor verhuisbewegingen met $p=3$ (links) en $p=8$ (rechts) (gearceerde gebieden hebben een robuustheid $<90\%$). (Thomas 2017)

1.6.1 Bespreking

Deze kaarten leiden tot een gebiedsdekkende afbakening voor alle gemeenten in Vlaanderen.

Globaal genomen constateren we voor de clusters van pendelbewegingen systematisch grotere gebiedsaftakeningen dan voor de clusters van verhuisbewegingen. De optimale verdeling van pendelbewegingen lijkt hierbij overwegend bij de provinciegrenzen aan te sluiten.

De optimale verdeling van verhuisbewegingen geeft dan weer kleinere gebieden weer die zich eerder rond de 13 centrumsteden lijken te situeren. Hierbij zijn er echter verschillende gearceerde gebieden (robuustheid <90%), wat vragen oproept over de stabiliteit en geldigheid van deze clusters.

Voor regio Gent stellen we vast dat de cluster van pendelbewegingen aan de westzijde gelijkloopt met de provinciegrens. Aan de oostzijde zien we dat regio Sint-Niklaas niet tot de Gentse invloedssfeer behoort, maar tot de Antwerpse. In het zuiden behoren Ninove en Geraardsbergen niet tot de Gentse, maar tot de Brusselse pendelcluster.

De cluster van verhuisbewegingen is kleiner maar toont dezelfde afbakening aan de westzijde. Ten zuiden tekenen er zich aparte clusters af rond Aalst en Oudenaarde.

Voor de regio Kortrijk zien we dat de cluster van pendelbewegingen het gehele grondgebied van de provincie West-Vlaanderen bevat. De cluster van verhuisbewegingen bestaat uit de steden Kortrijk, Roeselare en Tielt samen met hun aangrenzende gemeenten.

De regio Turnhout maakt deel uit van de cluster van pendelbewegingen rondom Antwerpen. Inzake verhuisbewegingen vertoont de cluster rondom Turnhout gelijkenissen met het arrondissement Turnhout.

////////////////////////////////////

2 VASTSTELLINGEN

Wat leren deze onderzoeken ons betreffende schaal en de afbakening van stedelijke regio's in Vlaanderen? Is er sprake van steeds weer terugkerende schalen of verschillen die telkens weer?

We trachten enkele vaststellingen te formuleren over al deze afbakeningen heen.

2.1 BELANG VAN HET REGIONAALSTEDELIJKE NIVEAU

Een eerste terugkerend gegeven bij het merendeel van de afbakeningen is de aanwezigheid van de 13 Vlaamse regionale centrumsteden en Brussel. Aalst, Antwerpen, Brugge, Genk, Gent, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout worden door het merendeel van de studies als aantrekkingspolen erkend. Binnen deze centrumsteden komen Aalst en Roeselare het minst duidelijk als pool naar voren. Zij worden namelijk door enkele studies niet als polen erkend, zoals bij de stadsgewestenbenadering (Luyten en Van Hecke 2007). Omtrent deze problematiek stellen Luyten en Van Hecke (2007) het volgende:

“Hoewel de afbakening van de stadsgewesten in deze publicatie zich op regionaal schaalniveau afspeelt kan je de interferentie tussen de verschillende schaalniveaus niet helemaal uitsluiten. Grotere steden hebben niet enkel een grotere banlieue en forensenwoonzone maar kunnen de ontwikkeling verhinderen van de kleinere regionale steden. De steden Aalst en La Louvière bevinden zich zo als het ware in de schaduw van grotere steden. (p.30)... De regionale steden Roeselare, Aalst, ... beantwoorden niet aan de uitbouw van een stadsgewest. Rond deze steden is het suburbanisatieproces afwezig op de rand van Aarlen na, doch de totale bevolking is te gering om volgens de gangbare normen als stadsgewest beschouwd te worden. Aalst ligt in de schaduw van Brussel, heeft een belangrijke woonkern doch zonder zichtbare suburbanisatie. Dit is ook het geval voor de woonkern Roeselare, een recent gegroeid economisch zwaartepunt (p.36).

De ligging van Aalst 'in de schaduw' van Brussel komt ook duidelijk naar voren bij de regionale woonmarktbenadering. De Brusselse invloedssfeer loopt ten westen ver door en grenst hier aan die van Gent. Roeselare wordt dan weer wel als aparte regionale woonmarkt erkend.

Globaal kunnen we stellen dat het regionaalstedelijk niveau als een belangrijk schaalniveau uit dit studiemateriaal naar voren komt.

////////////////////////////////////

2.2 DRIE BENADERINGSWIJZEN

Een tweede element heeft betrekking op het verschil inzake theoretische uitgangspunten tussen de studies onderling. Deze uitgangspunten vertalen zich in verschillende vertrekpunten voor het afbakenen van gebieden. De verschillen in afbakening tussen de studies hangen hier wellicht (deels) mee samen. We onderscheiden drie theoretische lijnen, meer bepaald onderzoek dat vertrekt vanuit centrale plaatsen, onderzoek dat steunt op pieken in bouwgrondprijzen en onderzoek zonder vooraf bepaalde centra.

Een eerste lijn is het onderzoek dat steunt op de theorie van centrale plaatsen, oorspronkelijk ontwikkeld door Christaller. Deze theorie steunt op de idee van de stad als een centrale plaats die functies levert aan een platteland als ommeland. Er ontstaat hierbij een hiërarchische structuur tussen steden doordat een centrum op een lager niveau dezelfde functies aanbiedt als een centrum op een hoger niveau en er geen gemeenschappelijke ommelanden zijn. De stadsgewestenbenadering, de invloedssferen van steden (Atlas van België), de theoretische benadering van invloedssferen en de nodale regio's bevinden zich binnen deze traditie. Goossens (1985) beschrijft de hiërarchie van centrale plaatsen voor België. Ook Beguin en Thill (1985) en Cabus (1980) baseren zich op de idee van stedelijke hiërarchie voor hun regionale afbakeningen.

Het regionale woonmarktenmodel staat kritisch tegenover de theorie van centrale plaatsen. Volgens Van Nuffel (2005) is het centrale plaatsenmodel niet in staat de huidige verwevenheid tussen stad en platteland op een adequate manier te vatten. Er wordt hier niet gewerkt met een abstract model, maar via een stilering van de afbakening van regionale woonmarkten in Noord-België. Het startpunt voor deze afbakening steunt op het identificeren van pieken in bouwgrondprijzen, waarrond dan gemeenten worden toegewezen op basis van migratie- en pendelgegevens. Omdat deze prijspieken veel talrijker zijn dan de centrumafbakening binnen het centrale plaatsenonderzoek (grosso modo de 13 centrumsteden) worden er ook meer regio's afgebakend. Deze benadering toont enerzijds een grotere aantrekkingskracht van de grootsteden in het centrum van het land, anderzijds zien we hier meer versnippering in de perifere gebieden (West-Vlaanderen en Limburg).

In tegenstelling tot het onderzoek steunend op het centrale plaatsenmodel en het regionale woonmarktmodel, die steunen op bepaalde centra of pieken waarrond invloedssferen worden gevormd, identificeert Thomas (2017) vooraf geen centra. Enkel de pendel- en migratiestromen bepalen hier de clusters, zonder enige voorafgaande centrumbepaling. Wel dient er een keuze gemaakt te worden inzake de parameter ρ waarmee het aantal gedetecteerde gemeenschappen wordt gestuurd. Deze parameter ρ weerspiegelt de interne

////////////////////////////////////

stabiliteit van de verkregen pendel- en verhuiscemeenschappen. Het is dus niet het geval dat de data hier ‘voor zichzelf zouden spreken’, alsof er geen keuze meer door de onderzoeker gemaakt wordt. Finaal komen we met deze kaarten in de buurt van de kaarten die de regionale centrumsteden centraal plaatsen, zij het dat het zeker geen 1 op 1 is en dat weer vooral in het westen en het oosten van Vlaanderen de afwijkingen het grootst zijn.

Het expliciteren van deze verschillen inzake conceptueel begrippenkader helpt ons om de verschillen in schaalafbakening beter te kaderen en wijst ons op de complexiteit om tot een welomlijnde afbakening te komen op basis van dit materiaal. De behandelde bijdragen verschillen onderling en ze leiden niet tot een uniforme afbakening. Niettemin hebben de kaarten die met gebiedsdekkende modellen werken wel allemaal gemeen dat ze tot gebieden leiden waarin de regionale centrumsteden de kern van het gebied vormen, maar de afwijkingen en variaties tussen de kaarten zijn het grootst in het westen en het oosten van Vlaanderen.

2.3 DIVERSE SCHAALNIVEAUS

Een derde element is de terugkeer van een dubbel schaalniveau doorheen enkele studies, zoals bijvoorbeeld de nodale regio en de impactregio (Cabus 1980) en de clusters voor verhuis- en pendelbewegingen (Thomas 2017).

Voor wat betreft pendel worden er door Thomas (2017) grotere clusters vastgesteld die enigszins overlap vertonen met de provinciegrenzen. De verhuisbewegingen worden dan weer gevat in beduidend kleinere regio's. Deze vaststelling wordt in verband gebracht met de 'Belgische manier van leven' waarbij een beperkte bereidwilligheid tot verhuizen samengaat met een hoge pendeltolerantie. Dat is een maatschappelijk kenmerk dat door verschillende beleidsinstrumenten ondersteund wordt zoals de fiscale regeling omtrent bedrijfswagens en het terugbetalen van woon-werkverkeer.

De nodale regio's van Cabus (1980) baseren zich expliciet op de centrumsteden, zij het dat Hasselt-Genk, Roeselare-Kortrijk en Oostende-Brugge tot dezelfde nodale regio worden gerekend. De opgeschaalde impactregio's vertonen dan weer sterke overeenstemming met de provinciegrenzen, met als uitzondering de regio Sint-Niklaas die tot de Antwerpse invloedssfeer gerekend wordt.

Waar we bij Thomas (2017) zien dat de verhuisclusters enigszins ‘passen’ in de pendelgemeenschappen, en de nodale regio’s zich binnen de contouren van impactregio’s situeren (Cabus 1980), vinden we deze gelijkvormigheid van schalen minder terug in de vergelijking met de regionale woonmarkten. Twee tendensen vallen op bij de regionale woonmarktenafbakening. Enerzijds is er de grote dominantie van de grootsteden

////////////////////////////////////

Het geconstateerde dubbele schaalniveau lijkt dus in hoofdzaak neer te komen op een verschil tussen een regionaalstedelijke en een grootstedelijke afbakening.

Zowel de contouren van de stadsgewesten als de regionale woonmarkten werden doorheen de jaren meerdere malen afgebakend. Op welke wijze evolueren deze schalen doorheen de tijd? Welke tendensen vallen hier in te ontwaren?

2.4.1 Gent

In 1991 werd Sint-Martens-Latem tot de agglomeratie gerekend, voorheen banlieue. Van banlieue naar forensenwoonzone evolueerden Gavere (1991) , Nevele (2001) en Zelzate (1991). Sint Laureins (2001) , Eeklo (1991) en Moerbeke (1991) evolueerden tot forensenwoonzone.

2.4.2 Kortrijk

[illegible]

stadsgewesten tussen 1991 en 2006, maar Kortrijk is de uitzondering. Zwevegem evolueert van banlieue (1981) tot forensenwoonzone (1991 en 2001). Verder ontwikkelde Spiere-Helkijn zich tot forensenwoonzone (1991).

Wat betreft de regionale woonmarkten zien we in de ruime Kortrijkse regio dat de invloed van de nieuwe centra als Izegem en Aalter aan belang winnen ten opzichte van Roeselare en Tielt. De verschuiving van Tielt naar Aalter lijkt hierbij te wijzen op een verschuiving van centraliteit van woonmarkten richting de grote verkeersassen (Bv. E17). Ook de woonmarkt rond Waregem breidt uit naar het noordoosten toe met Zulte.

2.4.3 Turnhout

De meest ingrijpende verandering inzake stadsgewesten betrof de erkenning van Turnhout als stadsgewest in 2001. Hiervoor diende echter de minimumgrens van een stadsgewest gewijzigd te worden van 80.000 inwoners tot 75.000. Turnhout bleek namelijk verder alle karakteristieken van een stadsgewest te bezitten, zijnde een agglomeratie van twee gemeenten (Turnhout, Oud-Turnhout), twee banlieue gemeenten (Vosselaar, Ravels) en vijf forensenwoonzonegemeenten (Arendonk, Retie, Kasterlee, Beerse, Merksplas).

Inzake de regionale woonmarkten zien we enkel dat tussen 2005 en 2015 Lille opschuift van de woonmarkt Antwerpen naar Turnhout. De drie zuidelijk gelegen woonmarkten Herentals, Geel en Mol bleven ongewijzigd gedurende deze tijdspanne.

2.4.4 Vaststelling

We stellen vast dat de meeste dynamiek zich manifesteert in de Gentse regio die door een sterke groei gekenmerkt wordt. Deze dynamiek heeft een impact op enkele grensgemeenten van Gent die opschalen en sterker betrokken raken op de centrumstad.

Deze sterke dynamiek vinden we niet terug in de Kortrijkse regio. Het Kortrijkse stadsgewest kende een afname van het bevolkingsaantal tussen 1991 en 2006, en de impact op grensgemeenten verminderde zelfs. Turnhout was voorheen geen stadsgewest, maar vertoonde voldoende dynamiek, met name een sterke bevolkingsgroei, om vanaf de jaren '90 als een stadsgewest erkend te kunnen worden. Tegelijkertijd ging deze erkenning gepaard met een wijziging van de minimale criteria voor een stadsgewest, hetgeen aantoont dat Turnhout zich rond deze kritische ondergrens bevindt.

////////////////////////////////////

2.5 ANALYSE VAN HUIDIGE REGIONALE TENDENSEN

Heel wat van het besproken kaartmateriaal werd (ruim) een decennium geleden opgemaakt. Ter aanvulling op de behandelde wetenschappelijke bijdragen trachten we in deze sectie enkele huidige regionale tendensen in kaart te brengen op basis van recente data in onze focusregio's. Onze leidraad hierbij zijn de gebruikte criteria ter afbakening van het besproken studiemateriaal, met name bevolkingsgroei, werkpendel, schoolpendel, bebouwde oppervlakte, inkomen en gemeente inkomsten. Deze criteria vullen we verder aan met enkele sociaal-demografische data inzake vergrijzing, armoede en zorg om zo tot een globaal beeld per regio te komen. In een laatste deel gaan we na op welke wijze dit globale beeld verschilt tussen onze focusregio's onderling. (voor het overzicht van het kaartmateriaal: zie aparte bijlage bij deze nota)

Een aandachtspunt bij de bespreking van dit kaartmateriaal is de schaalkeuze voor het aanmaken van de kaarten zelf. De keuze voor de weergave van een specifiek gebied op kaart brengt steeds het risico van een selectieve weergave met zich mee. Elke kaart is namelijk zelf reeds een afbakening en bepaalt zo mee welke regionale tendensen er zichtbaar worden en welke buiten beschouwing blijven. Als uitgangspunt voor het kaartmateriaal steunden we op bestaande regionale samenwerkingsverbanden in de focusregio's (zorgregio's, werkingsgebied van streekintercommunale, hulpverleningszone, vervoerregio en politiezone). Elke gemeente die deel uitmaakt van een van deze samenwerkingsverbanden werd opgenomen in de afbakening. Door deze combinatie werd gepoogd om op een systematische manier ruime gebieden af te bakenen rondom de centrumsteden die aansluiten op clusters van gemeenten die in het veld aangewend worden voor bovenlokale problematieken. Dit heeft echter tot gevolg dat mogelijks interessante relaties met omliggende gemeenten van deze cluster buiten beeld blijven. Met name in de Kortrijkse regio blijft de relatie met de nabijgelegen stad Roeselare hierdoor onderbelicht.

2.5.1 Regio Gent

Inzake bevolkingsgroei (2.11) merken we dat de Gentse regio tussen 1990 en 2017 een sterke groei kende. De sterkste groei bevond zich hierbij niet in Gent zelf (10 tot 15%), maar concentreerde zich in Merelbeke, Aalter en Lochristi (toename van 20 à 30%). Ook sterke groei vond plaats in Deinze, Zulte, Nazareth, Gavere, Zingem, Lokeren en Evergem (15% tot 20%).

Pendelgegevens (4.5.2) naar de Gentse agglomeratie laten zien dat alle aangrenzende gemeenten van de agglomeratie (Gent, Sint-Martens-Latem, De Pinte en Merelbeke) ongeveer 20% tot 40% werkenden hebben die werkzaam zijn in de agglomeratie. De uitzondering hier is Deinze met een lager aandeel.

Een gelijkaardig beeld treffen we aan inzake de aantrekkingskracht van werk (4.5.1) naar Gent toe. Op Deinze en Sint-Martens-Latem na zien we dat in alle aangrenzende gemeenten van Gent de grootste groep werkenden Gent als eerste keuze opgeeft voor wat betreft werkplaats.

Ook voor wat betreft middelbare school (4.6) zien we dat in alle aangrenzende gemeenten, buiten Deinze en Nevele, de grootste groep scholieren Gent opgeeft als eerste keuze voor secundair onderwijs.

Inzake de invloedssfeer van ziekenhuizen (3.4) stellen we vast dat in 2014 68% tot 94% van de patiënten van de aangrenzende gemeenten naar Gent ging voor een dagverblijf. Uitzonderingen hier zijn Nevele (66%) en Deinze (41%).

Inzake bebouwing (1.1) zien we in de Gentse regio een duidelijke concentratie van bebouwing in Gent zelf met uitlopers naar de zuidoostelijke gemeenten. Hier stellen we ook de grootste bevolkingsdichtheden (2.1) vast.

Voor wat betreft de inkomsten uit de gemeentebelasting per inwoner in 2015 (2.17) zien we een sterk contrast tussen enerzijds Gent (243€-290 €) en de zuidoostelijke randgemeenten (410€-502€). In de periode 2005-2015 namen deze inkomsten toe in de zuidoostelijke randgemeenten met 8 tot 18 procent, met als uitschieter Destelbergen (ca. 20%).

De regionale armoede (2.5) concentreert zich naast Gent ook in Eeklo, Zelzate, Lokeren, Wetteren (12-18%), alsook in Ronse (ca. 20%). In al deze gemeenten nam de armoede toe in de tijdspanne 2014-2017.

Inzake vergrijzing (2.2.1) merken we een tegenstelling op tussen het lage aandeel 65-plussers van Gent tegenover zijn randgemeenten. De sterkste concentraties vinden we hier terug in Sint-Martens-Latem en Lovendegem (ca. 25%) alsook in Destelbergen Zelzate, Wachtebeke, De Pinte, Nazareth en delen van het meetjesland (as Lovendegem tot Sint-Laureins) (21-23%). De grootste toename van vergrijzing in de tijdspanne 1997-2016 zien we in Sint-Martens-Latem, De Pinte, Destelbergen, Laarne, Lovendegem en Wachtebeke.

////////////////////////////////////

2.5.2 Regio Kortrijk

Inzake bevolkingsgroei (2.11) stellen we vast dat tussen 1990 en 2017 de groei in Kortrijk stagneert, alsook in de aangrenzende gemeenten ten westen. Aan de oostzijde valt er een beperkte groei waar te nemen, met lichte uitschieters in Spiere Helkijn (ca. 15%) alsook Avelgem, Wielsbeke en Dentergem (ca. 10%)

Pendelgegevens (4.5.2) naar de Kortrijkse agglomeratie laten zien dat Wevelgem en Zwevegem het grootste aandeel werkenden hebben in de Kortrijkse agglomeratie (Kortrijk, Kuurne en Harelbeke). Hierna volgen Menen, Lendelede en Deerlijk (14 tot 23%).

Inzake de aantrekkingskracht van werk (4.5.1) merken we op dat in geen enkele randgemeente van Kortrijk de grootste groep werkenden de centrumstad als eerste keuze heeft als werkplaats.

Voor wat betreft middelbare school (4.6) zien we wel een sterkere aantrekkingskracht van Kortrijk. Alle randgemeenten buiten Lendelede en Menen hebben de grootste groep scholieren die Kortrijk opgeven als eerste keuze voor secundair onderwijs.

Inzake de invloedssfeer van ziekenhuizen (3.4) stellen we vast dat in 2014 hoofdzakelijk de patiënten van de oostelijk aangrenzende gemeenten naar Kortrijk gingen voor een dagverblijf (Kuurne, Harelbeke en Zwevegem). Aan westelijke zijde is deze invloedssfeer minder sterk.

We merken in de Kortrijkse regio een duidelijke concentratie op van bebouwing (1.1) langsheen het kanaal en enkele infrastructurele assen die lopen van Menen tot Waregem. Op deze as is ook de bevolkingsdichtheid het grootst (2.1).

Voor wat betreft de inkomsten uit de gemeentebelasting per inwoner in 2015 (2.17) komt opnieuw de as Menen-Waregem naar voren, hier behorend tot de laagste categorie (243€-290 €). Kortrijk doet het samen met Kuurne, Zwevegem, Anzegem, Deerlijk iets beter (290-329€). Ook de regionale armoede (2.5) concentreert zich rond de as Menen-Waregem met Menen als uitschieter.

Inzake vergrijzing (2.2.1) merken we een sterke concentratie van het aandeel 65-plussers op in Kortrijk, Kuurne, Lendeledede en Menen (23-26%). De overige randgemeenten van Kortrijk zitten aan zo'n 20%. De grootste

////////////////////////////////////

toename van vergrijzing in de tijdspanne 1997-2016 zien we in Kuurne, alsook Wevelgem, Lendeledede, Harelbeke en Waregem.

2.5.3 Regio Turnhout

Inzake bevolkingsgroei (2.11) merken we op dat tussen 1990 en 2017 Turnhout minder snel groeide dan zijn randgemeenten. Een sterkere groei (15-20%) zien we zowel ten westen op de as Hoogstraten-Lille, alsook ten oosten in Ravels, Arendonk, Retie en Geel.

Pendelgegevens (4.5.2) naar de Turnhoutse agglomeratie (Turnhout en Oud-Turnhout) laten een eerder beperkte aantrekkingskracht zien. De aangrenzende gemeenten hebben elk ca.20% werkenden in de agglomeratie, uitgezonderd Vosselaar (29%) en Lille (13%).

Voor wat betreft de aantrekkingskracht van werk (4.5.1) merken we op dat enkel in Oud-Turnhout en Vosselaar de grootste groep werkenden Turnhout als eerste keuze opgeeft voor werkplaats.

Voor wat betreft middelbare school (4.6) zien we wel een iets sterkere aantrekkingskracht van Turnhout. Alle randgemeenten buiten Merksplas en Lille hebben de grootste groep scholieren die Turnhout opgeeft als eerste keuze voor secundair onderwijs.

Inzake invloedssfeer van ziekenhuizen (3.4) stellen we vast dat in 2014 hoofdzakelijk de patiënten van de oostelijk en westelijk aangrenzende gemeenten naar Turnhout gingen voor een dagverblijf. Deze aantrekkingskracht is minder uitgesproken in de zuidelijke randgemeenten.

Betreffende bebouwing (1.1) en bevolkingsdichtheid (2.1) merken we naast de agglomeratie (Turnhout en Oud-Turnhout) een zekere concentratie op langsheen enkele infrastructurele assen (E313, Albertkanaal) op de lijn Herentals-Geel-Mol. De direct aangrenzende gemeenten van de stadsregio Turnhout (Turnhout, Oud-Turnhout, Vosselaar en Beerse) worden dan weer gekenmerkt door (erg) lage bevolkingsdichtheden.

Voor wat betreft de inkomsten uit de gemeentebelasting per inwoner in 2015 (2.17) merken we een verschil op tussen Turnhout samen met zijn aangrenzende gemeenten (243€-290€) en de as Herentals-Geel-Mol (290€-329€). Uitzonderingen rond Turnhout betreffen het rijkere Vosselaar, alsook Kasterlee.

////////////////////////////////////

Inzake vergrijzing (2.2.1) merken we op dat de westelijk gelegen randgemeenten van Turnhout een iets lager aandeel 65-plussers hebben dan de oostelijke randgemeenten. Een sterke concentratie vinden we terug in Oud-Turnhout (ca. 25%). De grootste toename van vergrijzing in de tijdspanne 1997-2016 (2.2.2) valt waar te nemen rondom Turnhout (Oud-Turnhout, Vosselaar en Kasterlee).

2.5.4 Bespreking

Vanuit een vergelijkend perspectief stellen we vast dat het beeld dat naar voren komt doorheen het kaartmateriaal (sterk) verschilt per regio.

Zo zien we in het Gentse overwegend een concentrisch ruimtelijk patroon. Gent speelt hier een belangrijke rol als aantrekkingspool inzake werkgelegenheid, zorg en onderwijs voor praktisch al zijn grensgemeenten. Deze aantrekkingskracht gaat tegelijkertijd gepaard met een toenemende tweedeling tussen stad en randgemeenten op het vlak van armoede, vergrijzing en gemeente inkomsten.

De Kortrijkse regio wordt eerder gekenmerkt door een lineair patroon. De regio strekt zich uit als een verstedelijkt lint langs de Leie waar zich de grootste concentraties bebouwing, maar ook armoede en vergrijzing bevinden.

De figuur in de Turnhoutse regio lijkt diffuser. Enerzijds zien we hier ook deels een concentrisch model waarbij Turnhout een (eerder beperkte) aantrekkingskracht uitoefent op zijn randgemeenten inzake werkgelegenheid, onderwijs en zorg. Anderzijds stellen we ten zuiden hiervan concentraties vast op de as Herentals - Geel - Mol.

3 CONCLUSIE

In deze nota gingen we dieper in op de schaalproblematiek die gepaard gaat met maatschappelijke en bestuurlijke discussies rond stedelijke regio's. De centrale vraag is of het mogelijk is om in Vlaanderen welomlijnde stadsregio's af te bakenen op basis van een wetenschappelijke consensus en of die afbakening gebiedsdekkend kan zijn voor heel Vlaanderen.

Boussauw en Van Meeteren (2017) geven aan dat de kwestie van de ruimtelijke schaal en de afbakening een fundamenteel probleem is binnen de sociale en de economische geografie. Ze schrijven dat de nevelstad, zoals heel verstedelijkt Vlaanderen wordt genoemd, niet bevredigend is voor de afbakening van activiteiten die een zekere ruimtelijke concentratie met zich meebrengen. De afbakening van de historische stad is dat evenmin omdat die een belangrijk deel van de stedelijke dynamiek niet vat. Zij schrijven: “ waar we naar op zoek zijn is een manier om de stedelijke agglomeratie af te bakenen, die de belangrijkste concentraties van activiteiten en interacties omvat, en die tegelijkertijd potentieel biedt voor het ontwikkelen van stedelijke kwaliteit, zowel voor haar bewoners als voor haar gebruikers ” (Boussauw en Van Meeteren 2017, p.3). Ze geven aan dat dit niet beperkt is tot een geografisch – analytisch probleem, maar ook een planningsvraagstuk is met een normatieve component, onder andere in het licht van de ‘betonstop’. Waar begint er ‘afstandsverval’ op te treden tussen het ene stedelijke systeem en het andere? Vanaf waar begint dan een ander stedelijk systeem? Om dat te bepalen moeten we weten over welke processen we het hebben, waarvoor dan eventueel dat ‘afstandsverval’ te bepalen kan zijn (ibidem, p4).

We onderzochten 6 wetenschappelijke bijdragen die uitspraken doen omtrent deze problematiek. Onze focus hierbij lag op de gebruikte concepten, alsook de criteria die werden gebruikt ter afbakening. Ter aanvulling op deze wetenschappelijke bijdragen brachten we aan de hand van deze criteria enkele huidige regionale stromen in kaart op basis van recente data.

We trachten een antwoord te formuleren op onze onderzoeksvraag aan de hand van drie vaststellingen die we maakten doorheen ons onderzoek.

Een eerste vaststelling is dat het merendeel van de wetenschappelijke bijdragen de 13 Vlaamse regionale centrumsteden en Brussel samen met een ommeland als gebieden afbakent. Deze vaststelling toont aan dat deze centra een cruciale rol spelen in de stedelijke organisatie van Vlaanderen waarin stromen inzake pendel,

////////////////////////////////////

migratie, onderwijs en zorg samenkomen. Een mogelijke stadsregionale afbakening voor Vlaanderen situeert zich dus in belangrijke mate rond deze centrumsteden en dient hun aantrekkingskracht voor een regionaal ommeland te erkennen.

Een tweede vaststelling heeft betrekking op de rol van de drie grootsteden: Brussel, Antwerpen en Gent. Alle wetenschappelijke bijdragen tonen aan dat de invloedssfeer van deze steden significant groter is dan die van de regionale centrumsteden en niet beperkt blijft tot hun eigen regionale invloedssfeer. Verschillende auteurs voorzien naast een afbakening op regionaalstedelijk niveau ook een afbakening op grootstedelijk niveau, waaraan bv. verschillende regionaalstedelijke gebieden worden toegewezen aan een grootstad, die als 'groeimotor' hiervoor fungeert (zie Cabus 1980). Deze vaststelling pleit voor een gelaagd begrip van de schaalproblematiek, waarbij het verdedigbaar lijkt om (regionale) stadsregio's als basis te erkennen met een eigenstandige omschrijving maar ze wel ook altijd te situeren binnen grootstedelijke regio's die functioneren op een hoger niveau dan de regionaalstedelijke schaal.

Een derde vaststelling gaat over de verschillen inzake geografische omgevingskenmerken per regio. We stellen vast dat in onze focusregio's tussen bv. Gent en Kortrijk een sterk verschillend (ruimtelijk) patroon naar voren komt. Dit hangt samen met geografische omgevingskenmerken die verschillend zijn in beide regio's. In het Gentse gaat het bijvoorbeeld dan om een overwegend concentrisch patroon met een grote aantrekkingskracht van Gent naar zijn randgemeenten toe, gecombineerd met een sterke bevolkingsgroei en een toenemende tweedeling tussen stad en rand op financieel vlak. In Kortrijk treffen we eerder een lineair patroon aan, waarbij verschillende concentraties zich situeren langsheen de Leie op de as Wervik – Waregem en bovendien in de context van een stagnerende bevolking. Het gaat in beide gevallen om stadsregionale eenheden maar met verschillende ratio's binnen de af te bakenen stadsregio's. In Gent domineert een concentrisch model met Gent als het centrum in relatie tot de omliggende gemeenten, de klassieke opvatting over de stadsregio. In het Kortrijkse sluit het beeld van de stadsregio eerder aan op een lineair patroon, gebaseerd op een corridormodel met concentraties rondom infrastructuurbundels.

Het is duidelijk dat de behandelde bijdragen het niet zonder meer mogelijk maken om puur op basis van de wetenschappelijke kaarten eenstemmig tot een gedetailleerde en gebiedsdekkende afbakening van alle stadsregio's in Vlaanderen te komen. De kaarten maken evenwel duidelijk dat de gebieden rond de centrumsteden in deze wetenschappelijke bijdragen herkenbaar zijn, zij het in het midden van Vlaanderen meer

dan in het westen en het oosten. Impliciet of indirect gaat het daarbij om de erkenning van de invloedssfeer van deze regionale centrumsteden inzake woonmarkten en voorzieningen, zij het dat onze eigen analyse aantoonde dat ook bijkomende lineaire patronen rond infrastructuren, zoals in de Kortrijkse regio, een relevant motief kunnen zijn.

De vraag voor dit rapport was ook of een afbakening van stadsregio's in Vlaanderen leidt tot een gebiedsdekkende kaart, dan wel slechts mogelijk is voor specifieke regio's. We stelden reeds vast dat het besproken kaartmateriaal voldoende consistentie bevat om tot een gebiedsdekkende afbakening van stadsregio's te komen rondom de regionale centrumsteden. Vanuit dit oogpunt en deze studies is een gebied zoals de Westhoek deel van twee regionale invloedssferen, ten noorden en ten zuiden van de Westhoek. Zo wijzen Goossens (1972), Cabus (1980) en Beguin en Thill (1985) Ieper en Poperinge toe aan de invloedssfeer van Kortrijk en Roeselare, Veurne en Diksmuide behoren op hun beurt bij de invloedssfeer van Oostende (en Brugge). Het lijkt dus in zekere zin aannemelijk dat enkele kleinere centra een belangrijke rol spelen binnen deze ruimere regionaalstedelijke gebieden, een rol die bijvoorbeeld inzake woonmarkten en verhuisbewegingen ook door de besproken studies wordt erkend. Dat belet vanzelfsprekend niet dat de Westhoek als entiteit vanuit bvb landschappelijk of toeristisch oogpunt zelf ook weer als een gebied kan worden erkend en afgebakend. Het ene sluit het andere niet uit.

De wetenschappelijke studies tonen de maatschappelijke relevantie aan van gebieden rond de centrumsteden. Vooral voor alle met het wonen verbonden maatschappelijke functies is die relevantie groot. Op een hoger niveau spelen dan zeker ook nog de relaties tussen de centrumsteden als deel van de invloedssferen van de grootsteden. We moeten daarom altijd met twee woorden spreken en op twee schaalniveaus. We spreken dan nog best over drie schaalniveaus, omdat de Brusselse stadsregionale problematiek dan nog als een derde laag over alle andere hangt (zie Boussauw en Van Meeteren 2017).

De studies leiden niet tot een onmiddellijke consensus over een gebiedsdekkende afbakening voor heel Vlaanderen. In sommige delen van Vlaanderen is er meer fragmentatie, voor andere gebieden is de consensus, overheen alle kaarten, groter. Dat laatste geldt vooral voor het middengebied van Vlaanderen. De kaarten geven wel aan dat een consensus mogelijk is, maar dat zal niet kunnen zonder politieke beslissingen en een bereidheid tot een compromis tussen soorten criteria. De afbakening van de kaart voor de vervoerregio's, die we in een andere nota hebben besproken, is een goed voorbeeld van wat we bedoelen (Schraepen, De Rynck en Voets,

////////////////////////////////////

////////////////////////////////////

4 REFERENCES

Boussauw, K., & van Meeteren, M. (2017). De schaal van de stad of de Brusselse metropool : van Ottignies tot Mechelen, van Aalst tot Leuven? In P. Ballon, C. Macharis, & M. Ryckewaert (Eds.), *De humane stad : 30 voorstellen voor een stad op mensenmaat* (pp. 35–53). Brussel: ASP / VUBPress.

Cabus, P. (1980). "De streek: een geografisch-economisch-planologische benadering." GERV - Berichten: p. 107-209.

Goossens, M. and H. Van Der Haegen (1972). Atlas van België: commentaar bij de bladen 28 ABC: stedennet i-ii-iii: de invloedssferen der centra en hun activiteitsstructuren, Nationaal Comité voor Geografie: SL.

Goossens, S. J. e. M. (1985). "Het stedennet. Invloedssferen en de hiërarchie der steden." Gemeentekrediet: p.191-204.

Leemans, S., Pattyn, M., Rousseau, S. & Van der Haegen, H. (1989), De Belgische stadsgewesten 1981, Statistische Studieën 1989, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Brussel.

Luyten, S., & Van Hecke, E. De Belgische stadsgewesten 2001 [The Belgian Urban Regions 2001]. Brussels: Direction for Statistics and Economic Information, 2007. Statistics Belgium working paper, (14).

Saey, P. W. E. and N. W. E. Van Nuffel (2003). "Nevels over Christaller: regionalisering van de woonmarkt als structurerend ruimtelijk principe." (2003) *Ruimte en Planning*. 23(3), p. 146-176.

Schraepen, P.; De Rynck, F. and Voets, J. (2018). " Vervoerregio's als instrument voor stadsregionaal beleid in Vlaanderen?"

Thill, B. H. e. J. C. (1985). "De invloedssferen van de Belgische steden: het nut van een theoretische benadering." Gemeentekrediet: p.205-215.

Thomas Isabelle, A. A., Verhetsel Ann (2017). "Migration and commuting interaction fields: A new geography with a community detection algorithm?" E-Belgeo. Belgeo. Revue belge de géographie, (4).

Van der Haegen, H. (1970). De algemene telling op 31.12.1970 en de indeling der gemeenten in statistische sectoren. Vereniging van Belgische steden en gemeenten, , NDC 201.4, pp. 1-6.

////////////////////////////////////

